

KÖH

Kemeneshögyész Község Településrendezési Terve

KULTURÁLIS
ÖRÖKSÉGVÉDELMI
HATÁSTANULMÁNY

K E M E N E S H Ö G Y É S Z
VESZPRÉM MEGYE

2006. MÁRCIUS-ÁPRILIS

Tartalomjegyzék

Kemeneshögyész.

Bevezető.	2-12. old.
Tartalomjegyzék.	2-3. old
1.1. A tanulmány tárgya.	4. old.
1.2. Törvényi környezet (A vonatkozó jogszabályok és tartalmuk).	4-12. old.
I. Vizsgálat. (Értékelmérés, értékleltár).	13-42. old.
I. a. Történeti leírás és régészeti örökség.	
* Történeti leírás (Elhelyezkedés, településtörténet).	13-16. old.
* Régészeti örökség. (Régészeti lelőhelyek).	16-19. old.
I. b. Természeti táj, tájhasználat.	
(Településhálózat és településszerkezeti összefüggések).	19-21. old
I. c. Településkép és utcakép.	21. old.
I. d. Településkarakter.	22. old.
I. e. Védelességek (Régészeti és építészeti műemlékei).	22. old.
I. f. Az örökségi érték és védelességük viszonya.	23. old.
* If.1. Régészeti lelőhelyek.	23. old.
* I.f.2. Építészete, köztéri emlékei.	23. old.
* Radó kastély.	24-25. old.
* Egyházi épületek (Evang. templom).	25-27. old.
* Lakóházak, gazdasági épületek.	27-35. old
* Térplasztika (Kőkeresztetek-szobrok).	35-36. old.
* Térplasztika (Temető és sírjelek).	36-37. old.
I. g. Védelem alatt álló műemlékei, védelmi javaslat.	
* Országos védelem alatt álló műemlékek.	
* Római katolikus templom.	37-40. old.
* Helyi védelmi javaslatok.	40. old.
I. h. Természeti örökség emlékei.	41-42. old.
I. i. Területhasználat és területi állapot.	42. old.
II. Változtatási szándékok.	43-49. old.
II. a. Településhálózat és tájhasználati változás.	43-44. old.
II. b. Településszerkezeti, területhasználati és beépítettség változás.	44-45. old
II. c. Infrastrukturális változás.	45-47. old.
II. d. Népesség, életmód, társadalom, kultúra változása.	47-49. old.

III. Hatáselemzés.	50-58. old.
III. a. Történeti településhálózati következmények.	50. old.
III. b. Természeti, táji hatások.	51-52. old.
III. c. Településképfeltárulásának változásai.	52. old.
III. d. Régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutatásának, vagy pusztulásának lehetőségei.	52-55. old.
III. e. Történeti térbeli rendszerek alakulása.	55-56. old.
III. f. Műemléki együttesek, műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása a tájban, település-szerkezetben, épített környezetben, a település életében.	56. old.
III. g. Műemlékek megújulásának és fenntarthatóságának gazdasági esélyei.	56-57. old.
III. h. Településkarakter változásának hatásai.	57-58. old.
III. i. Környezeti terhelés és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései.	58. old.
IV. Összefoglaló.	59-63. old.
IV. a. Régészeti-, és épített örökségi érintettség és a tervezés.	59. old.
IV. b. Folyamatok iránya, visszafordíthatósága.	60. old.
IV. c. A kulturális örökség szemponttökből pozitív és negatív hatások mérlege.	60-61. old.
IV. d. Röviden összefoglalva.	62. old.
Nyilatkozat.	63. old.
Mellékletek.	64-70. old.
1. Bibliográfia és források.	65-66. old.
2. Összefoglaló táblázatok.	67-68. old.
3. Térképek.	69-70. old.

Kemeneshögyész Község Településrendezési Terve

Kulturális örökségvédelmi hatástanulmány

2006.

A tanulmány tárgya:

Kemeneshögyész község Önkormányzata a jogszabályi előírásoknak megfelelően hosszú távra szóló Településrendezési Tervet készített. Ehhez a 2001. évi LXIV. tv. 66. § (2) bekezdés alapján kulturális örökségvédelmi hatástanulmány szükséges, mely a 4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet 5. § (2) bekezdés értelmében az 1997. évi LXXVIII. tv. 9. § (3) bekezdése alapján véleményezésre megküldendő tervek kötelező alátámasztó munkarésze.

Törvényi környezet:

(A vonatkozó hatályos jogszabályok és tartalmuk)

Általános örökségvédelmi fogalmak

Műemlék (M):

Minden olyan épület, építmény, létesítmény vagy egyéb ingatlan jellegű alkotás, valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese (rendszere), vagy annak része, illetőleg romja vagy töredéke, amely hazánk múltjának kiemelkedő jelentőségű építészeti, történelmi, tudományos, városépítészeti, képző- és iparművészeti, kertépítészeti, régészeti, néprajzi vagy műszaki (technikatörténeti) emléke, annak rendeltetésszerűen szerves történeti alkotórészeivel, tartozékaival, berendezéseivel, valamint a hozzá tartozó vagy valaha hozzá tartozott, részben vagy egészben még létező melléképületekkel és ingatlanterülettel (területrésszel) együtt, amely ezen értékei miatt védelemre és megtartásra érdemes, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak

Műemléki jelentőségű terület (MJT):

1. Az épületek, építmények, műtárgyak, valamint a hozzájuk tartozó telkek és területek (a továbbiakban együtt: ingatlanok) minden olyan csoportja, illetve olyan ipari vagy közlekedési terület, amely az adott település jellegzetes, történelmileg kialakult szerkezete, összképe, a tájjal való kapcsolata, tér- és utcaképei szempontjából védelemre és megtartásra érdemes, akkor is, ha nem minden egyes alkotóeleme egyedileg védett műemlék, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak;
2. a földfelszínnek, illetőleg a településnek az a része, amely alatt valamely elpusztult, de műemléki jelentőségű épületegyüttes, építmény vagy település összefüggő maradványai rejlnek, amely védelemre, feltárára és legalább részleges bemutatásra érdemes, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak.

Műemléki környezet (MK):

A műemlék, illetve a műemléki jelentőségű terület közvetlen környezete, amelynek területén minden - e törvényben meghatározott - változtatást, beavatkozást a

műemlék városképi, illetőleg tájképi megjelenésének és értékei érvényesülésének kell alárendelni, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak

Régészeti örökség.

1. Hasznos tanácsok földmunkát végző beruházóknak

Vonatkozó alapvető jogszabályok (Tartalom)

- a. Régészeti szakhatósági hozzájárulás megelőző régészeti feltárásszerződés
- b. Feltárási engedély
- c. Ügyintézési határidő
- d. Előzetes nyilatkozat
- e. Leletbejelentés
- f. Régészeti lelőhelyek nyilvántartása
- g. Miniszteri rendelettel védetté nyilvánított régészeti lelőhely
- h. Örökségvédelmi bírság

a.) Régészeti szakhatósági hozzájárulás és szerződés.

* A 2001. évi LXIV. törvény értelmében a régészeti szakhatósági munkát, mely korábban a megyei múzeumok feladata volt 2001. október 18-ától a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal regionális irodái végzik.

* Az építésügyi, a bányászati és egyes (jogszabály által meghatározott) vízügyi engedélyezési eljárásokban az érdemi döntésre első fokon jogosult közigazgatási szerv, nyomvonalas létesítmények engedélyezése során általában a tervező keresi meg Hivatalunkat a szakhatósági egyeztetéssel.

* Fontos tudni, hogy a régészeti lelőhelyeket a törvény szerint a földmunkákkal járó beruházásokkal el kell kerülni. Abban az esetben, ha a lelőhely elkerülése a földmunkával járó fejlesztés, beruházás költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a beruházás másutt nem valósítható meg, a beruházással veszélyeztetett régészeti lelőhelyeket előzetesen fel kell tární.

* Megelőző régészeti feltárás Amennyiben a megkeresésre a Hivatal régészeti feltárást ír elő, úgy a beruházónak a területileg illetékes megyei múzeummal kell a kapcsolatot felvennie és szerződést kötnie. A beruházónak a törvény 23. §-a szerint „A fejlesztések, beruházások tervezése során a megelőző feltárás teljes költségét, de legalább a teljes bekerülési költség 9 ezrelékét kell költségelőirányzatként biztosítani a feltárás fedezetére, így különösen a régészeti hatástanulmány, próbafeltárás, dokumentálás, elsődleges leletkonzerválás, valamint az elsődleges leletfeldolgozás teljes és a leletelhelyezés rendkívüli költségeit.”

A régészeti feltárásszerződést a múzeum és a beruházó között köttetik és a Hivatal hagyja jóvá. Érdemes már a szerződéskötés kezdeti szakaszába bevonni munkatársunkat, hiszen így az esetleges hiányokra is hamarabb fény derülhet és időt is lehet megtakarítani.

b.) Feltárási engedély

* A megelőző feltárás csak jogerőre emelkedett feltárási engedély birtokában végezhető. A kérelmet a feltárást végző intézmény nyújthatja be a Hivatal illetékes regionális irodájához mellékelve a múzeum és a beruházó közötti szerződést.

* Megelőző feltárás esetén, ha a beruházó is köteles a vonatkozó jogszabályok értelmében egyéb hatósági, illetve szakhatósági hozzájárulásokat beszerezni, úgy ezeket a feltáráshoz kiterjedő érvénnyel kell beszereznie, mert a feltárási engedély részét fogják képezni.

* A feltárási engedély kiadása és a szerződés jóváhagyása csak az Ásatási Bizottság (a Hivatal által működtetett szakmai testület) véleményezése után lehetséges. Az Ásatási Bizottság szükség esetén kéthetente, de legalább havonta egy alkalommal a hónap első hétfőjén ülésezik ezért érdemes arra törekedni, hogy erre a napra teljes legyen a beadvány. A beruházás számára történő területátadás csak a megelőző feltárás lezárulása után történhet meg.

c.) Ügyintézési határidő

Az ügyintézés határideje szakhatósági állásfoglalás esetében harminc nap, melyet egyszer nyolc nappal meg lehet hosszabbítani. A feltárási engedélykérelem elbírálására és a szerződés jóváhagyására szintén harminc nap áll rendelkezésre, de ezt a határidőt egy alkalommal további harminc nappal hosszabbíthatja meg a Hivatal az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. tv. értelmében.

d.) Előzetes nyilatkozat

A beruházó kérhet előzetes nyilatkozatot az elvégzendő munkák engedélyezésével kapcsolatos feltételekről. Az előzetes nyilatkozat ügyintézési határideje hatvan nap. Amennyiben az előzetes nyilatkozat alapjául szolgáló körülmények lényegesen nem változnak, úgy az egy éven belül induló engedélyezési eljárás során a Hivatal kötve van nyilatkozatához.

e.) Leletbejelentés

Amennyiben a Hivatal nem ír elő kikötést szakhatósági nyilatkozatában, vagy a földmunka nem engedélyköteles és régészeti lelet kerül elő, a munkát azonnal fel kell függeszteni és amellet, hogy a lelőhely védelméről gondoskodnak az esetet jelenteni kell a jegyzőnek, a korábbi jogszabályi gyakorlatnak megfelelően. A bejelentési kötelezettség vonatkozik a felfedezőre, az ingatlan tulajdonosára, az építtetőre és a kivitelezőre egyaránt.

f.) Régészeti lelőhelyek nyilvántartása

* A régészeti örökség minél teljesebb, beavatkozás nélküli, annak eredeti lelőhelyén, eredeti állapotában, eredeti összefüggéseiben való megőrzését, - mint alapelvet - LXIV. törvény megerősítette. Ebből következik, hogy csak olyan mértékben szabad régészeti lelőhelyeken beruházni, vagy ásatást kezdeményezni - a fenntartható

használat elvének figyelembe vételével, - hogy a lelőhelyek állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseikben jelentősen ne károsodjanak. Ezért általánosan jó tanács, hogy bármilyen új, földmegmozgatással járó beruházás, vagy telekvásárlás előtt érdemes arról tájékozódni, hogy a beépítendő vagy megvásárolandó területen várható-e régészeti lelőhely, hiszen ez jelentősen befolyásolhatja a beruházás költségeit, illetve a telek beépíthetőségét.

* A tájékozódást érdemes a szomszéd telektulajdonosnál kezdeni, mert ha azon a telken volt ásatás, akkor a lelőhely áthúzódhat saját ingatlanukra is.

* A Hivatal (illetve egyik jogelődje, a Kulturális Örökség Igazgatósága) 1999-től vezet közhiteles nyilvántartást a régészeti lelőhelyekről. Előzetes becslések szerint kb. 100.000 lelőhely található Magyarországon. A lelőhelyek regisztrációja folyamatos.

* A feldolgozott adatokat a Hivatal honlapján egyszerűsített lelőhely-adatbázis formájában 2003 márciusától lehet megtekinteni ill. a vonatkozó miniszteri rendelet alapján (17/2002. NKÖM) indokolt esetben külön kérhető felvilágosítás.

g.) Miniszteri rendelettel védetté nyilvánított régészeti lelőhely

* Azokat a lelőhelyeket, amelyeket miniszteri rendelettel nyilvánítottak védetté (ún. védett régészeti lelőhelyek), a földhivatalok is kötelesek a tulajdoni lapon feltüntetni. Sajnos az elmúlt ötven év során ez a bejegyzés számos esetben elmaradt. Ezért a Hivatal elődjének, a Kulturális Örökség Igazgatóságának régészei 2001-ben revízió alá vették a védett területeket és pótolgatták az elmaradt bejegyzéseket, illetve elindították a folyamatot. De a tulajdoni lap jelenleg is csak „nagyjából” naprakész információt ad a terület régészeti védettségről.

* A Hivatal engedélye szükséges a rendelettel védett régészeti lelőhelyeken az építési vagy egyéb hatósági engedélyhez nem kötött, de 30 cm mélységet meghaladó bármilyen földmunkával járó, illetőleg a terület jellegét veszélyeztető, befolyásoló változtatáshoz, munkálathoz. Így pl. engedélyköteles a faültetés, szőlő- és gyümölcsös telepítés, tuskóirtásos fakitermelés, rigolírozás, meliorizáció, kerítésállítás, csatornafektetés, légvezeték-tartóoszlop állítás, kavics-, föld- és anyagdepó, feltöltés és töltés létesítése, a terület funkciójának és használatának megváltoztatása, reklám elhelyezése, régészeti park, bemutatóhely létesítése, a lelőhely részét képező épület, építmény vagy maradványai bármely járószintjének, padlójának megbontása. Az engedélyért közvetlenül a Hivatal regionális irodájához kell fordulni.

* Említést érdemel, hogy a védett lelőhelyek tekintetében új fogalmak bevezetésére került sor. A védett lelőhelyekhez védőövezetet kell kijelölni, valamint kategorizálni kell a védett lelőhelyeket. "Kiemelten védett" az a lelőhely, amely kivételes tudományos jelentőséggel és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír, „fokozottan védett” a tudományos jelentőségű, egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontosságú lelőhely.

h.) Örökségvédelmi bírság

Az örökségvédelmi előírások megsértői (engedély nélkül vagy az engedélytől eltérően beruházók) örökségvédelmi bírsággal sújtandóak a törvény alapján. A védett régészeti lelőhelyek esetében, ha a védetté nyilvánító rendelet erről másképpen nem rendelkezik, a bírság mértéke 100 ezertől 250 millió forintig, nyilvántartott lelőhely esetében 10 ezertől 25 millió forintig terjedhet. A bírság adók módjára behajtandó köztartozásnak minősül. Részletes szabályozásával önálló rendelet foglalkozik (191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet az örökségvédelmi bírságról). Bár a beruházók számára első hallásra túlzó korlátozásoknak tűnhetnek a felsorolt rendelkezések, az idő fogja bizonyítani, hogy jelen körülmények között szükségszerűek. 1989 után olyan ugrásszerűen nőtt meg a hazai építkezések száma, hogy más formában, - engedélyeztetés nélkül - fehér foltta válhatnának egyes régiók, hovatovább korok, kultúrák tűnnének el nyomtalanul. Érdemes szem előtt tartani, hogy a mindennapi gyakorlatban, mindössze néhány évtized, netán száz év vizuális élménye vesz bennünket körbe, s öntudatlanul talán le is szűkítjük erre örökségünket, a föld mélyében azonban több ezer év ismeretanyaga rejtőzik, amelynek megismerése és megőrzése közös érdekünk. (Összeállította Ernyey Katalin).

2. A régészeti lelőhelyekre, a régészeti kutatásra és a régészeti leletekre vonatkozó főbb jogszabályok:

Törvények:

1957. évi IV. törvény az államigazgatási eljárás általános szabályairól

2001. évi LXIV. törvény – a kulturális örökség védelméről

1997. évi CXL. törvény, különösen a 38-49. § - múzeumi törvény.

1979. évi 2. törvényerejű rendelet – kulturális javak jogtalan átruházásáról.

Kormányrendeletek

218/1999. (XII. 28.) Kormányrendelet – szabálysértésekről.

149/2000. (VIII. 31.) Kormányrendelet – a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről.

191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet – örökségvédelmi bírságról.

190/2001. (X. 18.) Kormányrendelet – Kulturális Örökségvédelmi Hivatalról.

NÖKÖM-rendeletek

18/2000. (XII. 18.) NKÖM rendelet – a kulturális szakértők működési engedélyéről.

BTK vonatkozó paragrafusai (216/b, 316, 324, 325. §).

16/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet – a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal eljárására vonatkozó szabályokról

17/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet – kulturális javak kiviteli szabályairól.

18/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet – a régészeti lelőhelyek feltárásának, illetve a régészeti lelőhely, lelet megtalálójának anyagi elismerésének részletes szabályairól

- 3/2002. (II. 15.) NKÖM rendelet – a kulturális örökség védetté nyilvánításának részletes szabályairól.
- 17/2002. (VI. 21.) NKÖM rendelet – a kulturális örökség hatósági nyilvántartására vonatkozó szabályokról
- 4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet – örökségvédelmi hatástanulmányról.
- 3/2003. (I. 25.) NKÖM rendelet – egyes lelőhelyek védetté nyilvánításáról (példa).

Általában a 2001. évi LXIV. törvény és végrehajtási rendeletei alapján kell eljárni. Ennek alapján a régészeti területeket három kategóriába lehet besorolni:

- Fokozottan vagy kiemelten védett régészeti lelőhelyek
- Nyilvántartott régészeti lelőhelyek
- Régészeti érdekű területek

1.) Védett régészeti területek esetében:

2001. évi LXIV. tv. 63. § (2) bekezdés a) pont

A KÖH engedélye szükséges védett régészeti területen bármilyen, a talajt 30 cm-nél mélyebben bolygató, más hatósági engedélyhez nem kötött tevékenység végzéséhez. A KÖH határozatának hiányában semmilyen munka nem végezhető. Egyéb esetekben a KÖH szakhatósággént jár el. Egyebekben mindenben az adott területre a régészeti védelmet elrendelő miniszteri rendeletben (a korábbiak esetében határozatban) foglaltakat kell követni és betartani.

2.) Nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében:

2001. évi LXIV. tv. 11. §

A régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak.

2001. évi LXIV. tv. 63. § (2) bekezdés a) és (4) bekezdés a) pontjai

A nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében minden az eddigi használattól eltérő hasznosításhoz, építkezéshez, a talaj bolygatásával járó tevékenység végzéséhez a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal előzetes (szakhatósági, feltárások esetében hatósági) engedélye szükséges.

2001. évi LXIV. tv. 65. § (1) bekezdés

Az engedélyezési eljárás miatt célszerű már a tervezés előtt a Hivatal előzetes nyilatkozatát kérni, hogy az adott beruházáshoz, hasznosításhoz (pl. építkezés, művelési ág változtatása, halastó kialakítása, stb.) hozzá fognak-e járulni, s ha igen, akkor milyen feltételekkel. Így a később megvalósíthatatlannak minősülő fölösleges tervezés, illetve a feltárás miatt történő nem várt időbeli csúszás és költségnövekedés kiküszöbölhető vagy előre kalkulálható lesz.

2001. évi LXIV. tv. 22. § (1)-(2) bekezdések

A földmunkával járó fejlesztésekkel a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal által nyilvántartott régészeti lelőhelyeket – a (2) bekezdésben meghatározottak kivételével – el kell kerülni. Ha a lelőhely földmunkával való elkerülése a fejlesztés, beruházás költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a beruházás máshol nem valósítható meg, a beruházással veszélyeztetett területet előzetesen fel kell tární.

2001. évi LXIV. tv. 22. és 23. §; 18/2001 NKÖM rendelet 14. §

A beruházás feltételeként adott esetben előírt régészeti feltárás költségei mindig a beruházót terhelik, mivel az ő érdeke a már ismert lelőhely megbolygatása. A régészeti feltárásra vonatkozó szerződést a beruházónak minden esetben a területileg illetékes múzeummal kell megkötnie. Ez általában a megyei, egyes területeken a helyi (városi) múzeum. A szerződés érvényességéhez a Hivatal jóváhagyása szükséges. Magát a feltárást bármelyik, a régészeti feltárások végzésére jogosult intézmény elvégezheti, amennyiben a szerződő felek erről megállapodásra tudnak jutni. A feltárásra jogosult intézményeket a 18/2001. (X.18.) NKÖM rendelet 2. § sorolja fel.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyen a lelőhely jelenlegi használati módját csak akkor kell korlátozni, ha annak folytatásától a lelőhely súlyosan károsodhat, vagy fennáll a megsemmisülés veszélye. Ugyanez vonatkozik az ott a Hivatal hozzájárulásával végzett tevékenységekre is: amennyiben ennek során előre nem kalkulálható örökségvédelmi érdek merül fel, vagy nem várt jelenség mutatkozik, a végzett tevékenységet korlátozni kell. A Hivatalnak a munka felfüggesztése esetén lehetősége van kártérítés fizetésére vagy régészeti védelem megindítására és kisajátítás kezdeményezésére.

2001. évi LXIV. tv. 82-85. §; 191/2001 Kormányrendelet

A régészeti lelőhelyben vagy a leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése büntetendő cselekmény (BTK hatálya alá esik), továbbá örökségvédelmi bírság kirovását eredményezi. A nyilvántartott régészeti lelőhelyek a III. kategóriába tartoznak, vagyis a bírság a kötelezettségszegés vagy a károkozás mértéke szerint 10 ezer forinttól 25 millió forintig terjedhet.

3.) Régészeti érdekű területek, továbbá valamely tevékenység során bárhol újonnan észlelt régészeti lelőhely előkerülése esetében:

2001. évi LXIV. tv. 7. § 14. pont

Régészeti érdekű területnek számít minden olyan területrész, ahol régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető. Így ide kell sorolni minden talajbolygatással járó tevékenység végzésére kiszemelt területet is. E területekre ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a beruházás során nem várt módon előkerülő régészeti leletekkel és objektumokkal fedett területekre. Az ilyenkor követendő eljárásban a helyi önkormányzat is feladatot kap.

2001. évi LXIV. tv. 24. és 25. §; 18/2001 NKÖM rendelet 15. §

Amennyiben ezeken a nem ismert és így hivatalosan nyilván nem tartott régészeti lelőhelyeken régészeti jelenség vagy lelet kerül elő, a végzett tevékenységet abba kell

hagyni, és a helyszín vagy lelet őrzése mellett értesíteni kell a jegyzőt, aki a területileg illetékes múzeum és a KÖH szakmai bevonásáról köteles gondoskodni. *A bejelentési kötelezettség a felfedezőt, az ingatlan tulajdonosát, az építtetőt és a kivitelezőt egyaránt terheli!* A múzeum 24 órán belül írásban köteles nyilatkozni a munka folytathatóságáról. A szükséges beavatkozás költségeit (amennyiben időközben a KÖH nem regisztrált lelőhelyet a helyszínen) a feltárással jogosult intézmény köteles állni.

2001. évi LXIV. tv. 26. §; 18/2001 NKÖM rendelet 16. §

A lelet, illetve a lelőhely bejelentőjét jutalom illeti meg, amely nemesfémek esetében nem lehet kisebb a beszolgáltatott lelet nemesfémtartalmának piaci értékénél. A nyilvántartásban nem szereplő régészeti lelőhelyben vagy az onnan származó leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése ugyancsak büntetendő cselekmény (BTK hatálya alá esik).

4/2003. (II.20.) NKÖM rendelet

A Hivatal a rendeletben foglalt esetekben és tartalommal örökségvédelmi hatástanulmány elkészítéséhez kötheti szakhatósági állásfoglalásának megadását. Ez lényegében a már ismert lelőhelyek esetében a nagyobb felületet érintő, 1 ha területet vagy 500 m² épület-alapterületet meghaladó méretű, illetve bizonyos nyomvonalas létesítményekre, vízügyi létesítményekre, bányatelkekre és tereprendezésre vonatkozó beruházásokra érvényes bármely területen. A tanulmány elkészíttetése a beruházót terheli, készítésére a nevezett rendeletben feljogosítottak vállalkozhatnak.

A 2001. évi LXIV. törvény 66. § (2) bekezdés alapján készítendő hatástanulmányok tartalmi követelményeit részletesen tartalmazza a 4/2003.

(II.20.) NKÖM rendelet melléklete.

Ugyanezen rendelet értelmében a hatástanulmány régészeti szakterületi részét csak felsőfokú szakirányú végzettséggel rendelkező személy készítheti. A hatástanulmány készítője jogosultságán túl egyben nyilatkozik arról is, hogy a tervezett megoldás megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

A 4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet melléklete szerinti tartalmi követelmények:

I. Vizsgálat. (Értékelmérés - értékleltár).

I. a.) Történeti leírás, és régészeti örökség.

Kemeneshőgyész községre vonatkozóan nem készült eddig részletes falumonográfia, így a település történetének és régészeti örökségének értékelésekor csak a szórványosan rendelkezésre álló adatok számbavételén túl, a helyszíni szemléken, azaz a terepbejárásokon tapasztaltakra, támaszkodhatunk.

Történeti leírás.

Elhelyezkedése:

Veszprém megye észak-nyugati részén helyezkedik el, 1951 előtt Vas megyéhez tartozott. Északról Magyargencs, Délről Szerény, Délkeletről Békás és Mezőlak, Nyugatról Kemenesmagasi határolja. Csaknem teljesen sík, kavicsos dombháton és a Marcal árteréből kiemelkedett homokszigeten, teraszokon szántóföldek, akácosok, rétek váltakozva terülnek el.

A település etimológiája:

Nevének magyarázata szerint, mivel Nagy Lajos királytól Hőgyészt kétszer is donációként kapta az Ostffy család őse, pontosabban annak leányága; így lett, mint birtok, hölgyrész, s valószínűsíthető, hogy ebből kapta nevét a község. Előnevét a Sárvártól idáig húzódó Kemenesháttól nyerte 1900-ban.

Településtörténet:

A feljegyzések 1290-ben említik először Kemeneshőgyészt, 1345-ben az eddigi királyi birtokot az Osl nembeli Domonkos macsói bán kapta, s a 15. században is e nemzedékből származók birtokolják. Hőgyészt kétszer is donációként kapta Nagy Lajos királyunktól az Ostffy család őse, a leányág számára. Így lett, mint birtok, hölgyrész, s valószínű ebből kapta nevét is a község.

A török portyázók pusztításairól csak tömör utalásokból tudunk, de tény, hogy a lakosság mindannyiszor felépítette hajlékait.

A Pallas Nagylexikon 1891-es dátummal 1160 magyar lakost említ, az 1914-ben megjelent Révai Nagylexikon szerint 1290 személy lakja a falut. Egy 1984-es felmérés 816 lakost említ, a mai valóság: 600. Ez azért is meglepő, mert 1945-ben még közel

1300 lakos volt itt. A születési rekord 1853-ban volt, 112 gyerekkel, a mélypont 1936-ban, 17 gyerek. 1832-ben 193 áldozata volt a kolerának, 4-5 (vagy több) temetés naponta!

A többség úgynevezett hosszú udvarban lakott az elmúlt századokban, 7-8, de nem ritkán 13 család is egyetlen tető alatt. A lakások előtt istállók és sertésólak voltak.

Az első katolikus templomot 1290-ben építették, de a török lerombolta. A ma is meglévő 1782-ben épült, tornyot pedig 1910-ben kapott. Az evangélikusok 1787-ben szentelték fel ugyancsak torony nélküli templomukat, s 1906-ban toldották hozzá a tornyot.

A katolikus iskola és tanítói lakás 1700-ban, az evangélikus 1872-ben épült. 1950 előtt a magyargencsi jegyzőséghez tartozott a falu, majd néhány évig önálló tanács irányította. 1970-ben egyesült Magyargencsel, jegyzőileg ma is oda tartozik.

A település lakói mindig is a földből, az állattartásból éltek. Egy részük Radó Elemér cselédje, mások a 18 nagybirtokosnál dolgoztak. A fiatalok Szélmező-pusztára is eljártak az ottani Szold-majorba.

Fordulatot az 1945-ös földosztás hozott, amikor 1800 holdat osztottak ki 230 igénylőnek. Évtizednél is több küszködés után, 1959 tavaszán alakult meg az Új Tavasz Termelőszövetkezet 3185 holdon. 1970-ben 281 tagot jegyeztek, de ebből 96 nyugdíjas, illetve járadékos volt. A lakosság 94 százalékának adott kenyeret a közös gazdaság, mindössze 45 személy járt el dolgozni a faluból.

Az évek folyamán tekintélyes gépparkot hozott létre a tsz, új istállókat, zárt szarvasmarha-telepeket létesített, ahol ma 250 tehenet tartanak. Évente 12 ezer pulykát adnak át a kereskedelemnek, helyi ipart teremtett a gazdaság, gumüzemében és varrodájában 60 alkalmazott dolgozik. Nyilvántartott munkanélküli nincs a faluban. Évről-évre csökken viszont az aktív keresők száma, nő a ma hetven százalékot kitevő nyugdíjas korúaké. A községből 400 ha-t mértek ki a kilépőknek kárpótlásként.

Villanyhálózata 1939-től van a településnek, a vezetékes víz 1987-ben valósult meg, a telefont 1997-ben 100 lakásba kötötték be. Távlati terv a szennyvízelvezetés, a közös tisztító felépítése.

A régi iskolaépület már nem felelt meg a követelményeknek az államosítás után, s a Radó-kastélyban alakítottak ki egy korszerűbb intézményt. Itt tanulnak a két község (a másik Magyargencs) alsósai, 45 gyerek. Itt kapott helyet a 22 óvoda és a 2500 kötetes könyvtár, valamint a pinceklub. Sportolási lehetőség is van.

Az orvos és a védőnő hetenként kétszer jön a faluba Magyargencsről. Felszerelésük átlagos, megfelel a kívánalmaknak. Szakrendelésre Pápára járnak a betegek.

Egy szövetkezeti vegyesbolt és két magán-kereskedő, valamint egy italbolt elégíti ki a lakosság szükségletét.

Naponta nyolc-nyolc buszjárat fut át a településen. Érintik a mezőlaki vasútállomást is, amely 9 kilométerre van. A Marcal-vidék természeti szépségeiben gazdag látványosságot kínál az idegeneknek is. Az elszármazottak gyakran visszatérnek a számukra sokatmondó emléktáblák megtekintésére.

Első világháborús emlékmű látható az evangélikus és katolikus templomnál, az előbbinél egy kronológiai tábla, utóbbinál emlékkereszt. Szomszédságában van a má-

sodik világháború hőseinek közös emlékműve, vörös faragott kő, s rózsaszínű márványtábla 26 névvel.

A Fő téren áll a legújabb emlékmű, a két világháborúban elesettek nevével. Az evangélikus lelkészlak udvarán látható Beliczay Jónás táblabíró, egyházi énekszerző, író és esperes-lelkész síremléke.

TELEPÜLÉSFEJLETTSÉGI MUTATÓK:

* Lakosság száma:	508 fő
* Belterület:	95 ha
* Külterület:	2483 ha
* Lakások száma:	240 db
Ebből önkormányzati :	2 db
* Vezetékes ivóvízzel ellátott lakások:	98%
* Telefonnal ellátott lakások aránya	34%
* Burkolt (portalanított) utak:	100%

FEJLESZTÉSI TERVEK: a gázvezeték és a szennyvízcsatorna megépítése

INTÉZMÉNYEK: 1 óvoda, 1 általános iskola, 1 művelődési ház, 1 könyvtár, 2 templom, 1 sportpálya

KÖZSZOLGÁLATI ADATTÁR:

- * Napközi Otthonos óvoda Ady E. u. 25.
- * Közös Fenntartású Általános Iskola Kossuth u. 147.
- * Községi Könyvtár Kossuth u. 147.
- * Kultúrház Kossuth u. 147.
- * Orvosi Rendelő Szabadság u. 22.
- * Védőnői Szolgálat Szabadság u. 20.
- * Evangélikus Lelkeszi Hivatal Ady E. u. 23.

GAZDASÁGI ADATTÁR:

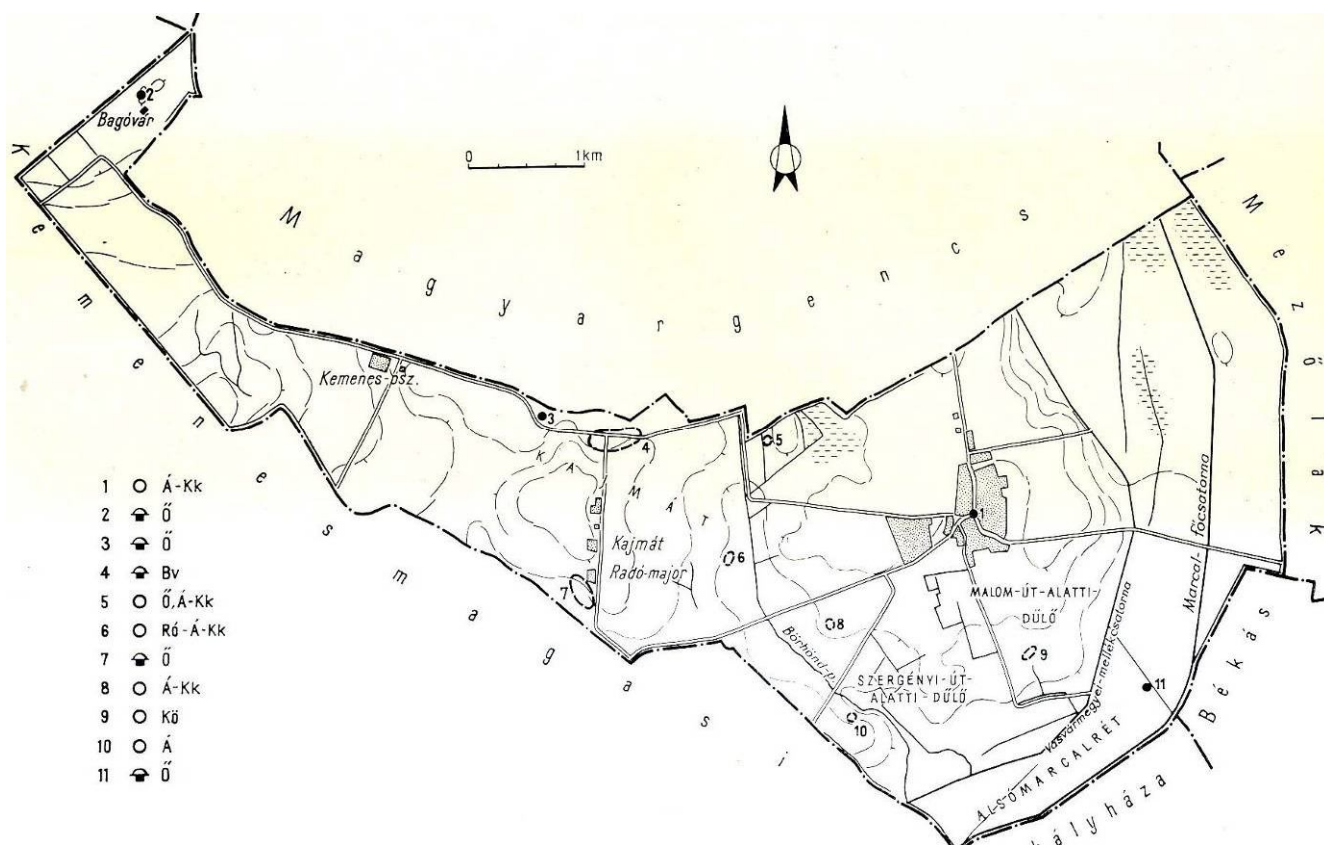
- * Kemeneshőgyészi Gumi Műszaki Gumigyártó és Forgalmazó ML.
- * Gumitermékek gyártása és forgalmazása.
- * Kemeneshőgyészi Agro Kft. Ady E. u. 12. Mezőgazdasági termék-előállítás, állattartás.
- * Kovács Zoltán vállalkozó Kossuth u. 163. Mezőgazdasági szolgáltatás.
- * Varroda Kft. Ady E. u. 12. Ruházati termékek gyártása.
- * Németh Dezsőné vállalkozó Ady E. u. 7. Mezőgazdasági szolgáltatás.
- * Kovács József vállalkozó Arany J. u. 7. Mezőgazdasági szolgáltatás.
- * Bella Vilmos vállalkozó Kossuth u. 37. Mezőgazdasági szolgáltatás.
- * Pirka Lajos vállalkozó Ady E. u. 36. Mezőgazdasági szolgáltatás.
- * Mező Sándor vállalkozó Táncsics M. u. 6. Mezőgazdasági szolgáltatás.
- * Molnár Károly vállalkozó Ady E. u. 33. Mezőgazdasági szolgáltatás.
- * Rosta László vállalkozó Arany J. u. 14. Mezőgazdasági szolgáltatás.
- * Szabó Zoltán vállalkozó Ady E. u. 27. Mezőgazdasági szolgáltatás.
- * Borbély Balázs vállalkozó. Ady E. u. 46. Háztartási és elektromos készülékek javítása, forgalmazása.

- * Kövi Róbert vállalkozó. Kossuth L. u. 33. Zöldség, gyümölcs, építőanyag, használt cikk kereskedés.
- * Németh Károly vállalkozó Kossuth L. u. 60. Építőipari szolgáltatás.
- * Borbély Sándor vállalkozó Ady E. u. 46. Mezőgazdasági vállalkozás.
- * Vegyesbolt. Ady E. u. 46.
- * Döbrönte József vállalkozó. Kossuth L. u. 60. Építőipari szolgáltatás.
- * Verasztó Sándor vállalkozó Rózsa u. 8. Betonáru és műkökésztítő.
- * Baki Zoltán vállalkozó Rózsa u. 29. Építőipari szolgáltatás.
- * Berta Kálmán vállalkozó Kossuth L. u. 50. Építőipari szolgáltatás.
- * Fagyizó. Ady E. u. 6.
- * Eszpresszó. Kossuth L. u. 108.
- * Vegyesbolt. Kossuth L. u. 76.
- * Pápa és Vidéke ÁFÉSZ 165. sz. Vegyesbolt Ady E. u. 6.
- * Kemeneshőgyési Posta Kossuth u. 100.

Régészeti örökség.

(Régészeti lelőhelyek).

A csaknem teljesen sík, 130-150 m magas Kemenesalja keleti, Marcal menti peremén megtelepült falu határában, a kavicsos dombhátokon és a Marcal árteréből kiemelkedő homokszigeteken, teraszokon szántóföldek, illetve újabb telepítésű akácosok, a Marcal és a Börhend-patak völgyében rétek vannak.

1. BELTERÜLET. Hrsz: 316/2., 318. kt., 246. kt., 317. kt., 310., 313., 314., 103., 106., 119., 120.

A középkori Hőgyész minden bizonnyal a mai falu belterületén feküdt. Erre utal az a tény, hogy a külterületen nem találtunk vele összefüggésbe hozható telepnyomokat. 1290-ben említik először, 1345-ben az addig királynői birtokot az Osl nembeli Domokos macsói bán kapja meg. A 15. században is az Osl nemzetségből származók kezén találjuk.¹

Irodalom: 1. CSÁNKI 1897. 757. 741.; Az 1345. évi adományozás: HO II. 82-84.

2. BAGÓVÁR. Hrsz: 0393/2., 0394.

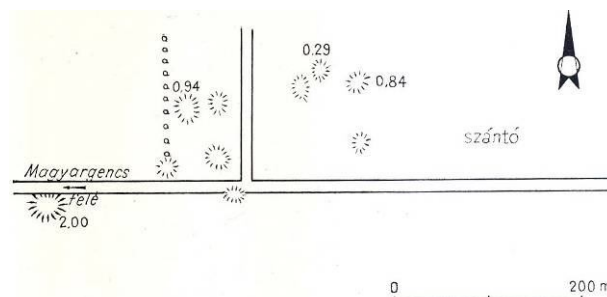
A kavicsos talajú sík területen egy 15 – 20 m átmérőjű, 1 – 1,2 m magas halom áll. Tőle ÉK-re 50 m-nyire egy kisebb, alig 0,3 m magas halom (?) van.

3. KAJMÁT-AKÁCOS. Hrsz: 0345.

A homokos, agyagos talajú domboldalon, az akácos erdőben három halom van. A 10 – 15 m átmérőjű, 0,8 m magas halmok közül az egyiknek a felét a dűlőút megsemmisítette.

4. KAJMÁT I. Hrsz: 0343., 0339/1. út, 0322/3., 0303/5., 0303/8., 0303/7., 0341/3.

Az egyenes felszínű, kavicsos, agyagos talajú területen 12 halom van. A halmok átmérője 10 – 40 m között váltakozik, magasságuk 0,3 – 1 m. A halmok emeléséhez szükséges földet részben a halmok között elhelyezkedő 1 – 1,5 m mély gödörből nyerhették. Az egyik halom körül az átázott talaj egy gyűrű alakú, 10 – 20 cm-es bemélyedést jelzett. A lelőhely dél-nyugati végén fekvő halom felét a rajta keresztül vezető földút megsemmisítette. Az 1. sz. halom eredetileg 1 m magas lehetett, jelenleg bolygatásból származó földhányás van a tetején.

Miske K. szűkszavú tudósítása szerint 1924 őszén Horváth T. A. a Kajmát-dűlőben a vaskor elejéről származó temető egy részét tárta fel.¹ Feltételezhető, hogy az 1. sz. halomba ástott bele.

Irodalom: MISKE 1925. 49.

5. KAJMÁT II. Hrsz: 0238/1.

A lapos, fekete homokos, agyagos talajú területen egy őskori peremtöredéket,¹ valamint néhány Árpád-kori és későközépkori cserepet találtak. (Dax-Palágyi 1968).

A lelőhelyet a középkori Kagymat faluval azonosíthatjuk. 1290-es, bizonytalan említésétől eltekintve, csak a 15. században fordul elő.² 1434-ben a Bolfarth család Kagymat részeit a Kanizsaiaknak zálogosította el, 1480-ban a már prédiumpként szereplő hely birtokába a Ládonyiakat iktatták be.³

Irodalom: 1. PHM 68.81.1. – 2. PHM 68.81.2- – 3. CSÁNKI 1894. 760. – 4. Uo. 814.

6. KAJMÁT III. Hrsz: 0283/4.

Az enyhén emelkedő kis dombon, kevés római kori cserép között, egy vízszintesen kihajló peremű fazéktöredéket,¹ Árpád-kori cserépbogrács-peremet és középkori fedőtöredéket² találtak. (Dax-Palágyi 1968). A középkori cserepek az 1480-ban említett „duo predia Kagymathy”³ egyikének helyét jelölhetik. (Vö. 5. sz. lelőhely).

Irodalom: PHM 68.133.1. – 2. PHM 68.134.1. – 3. CSÁNKI 1894. 736.

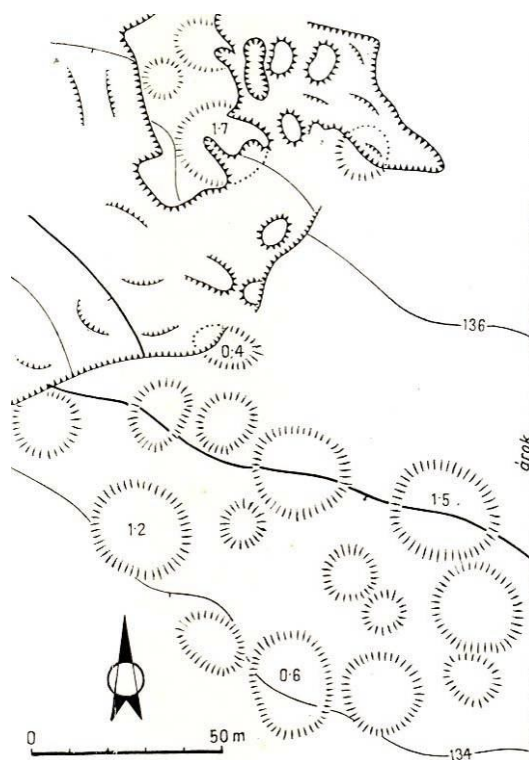
7. RADÓ-MAJOR. Hrsz: 0308/1., 0308/2., 0308/3., 0305/1. út, 0283/1., 0309.

A lapos dombtetőn, részben a szőlők között, részben a kavicsbányával megbolygatott ritkás akácosban 20 halmot számoltunk meg. A 10 – 30 m átmérőjű halmok magassága 0,3 – 1,7 m között változik. (Torma 1968).

8. BÖRHÖND. Hrsz: 0188/7.

Az enyhe lejtőjű kavicsos dombon kevés Árpád-kori és későközépkori fazéktöredéket találtak.¹ (Dax-Palágyi 1968). A lelőhelyet a mellette folyó Bőrhönd-patak neve alapján a középkori Berhénd faluval azonosíthatjuk. A névalakja miatt Árpád-korinak tartható falu első említését csak 1421-ből ismerjük.² Ekkor Kozmagencsi Mátét és rokonait iktatták be birtokába.³ 1435-ben Palicsnaszentpéteri Miklós és János kapja meg a vagylagos névvel Holthónak nevezett birtokot,⁴ de 1474-ben a Kozmagencsi család veti zálogba a Ládonyiaknak Berhéndet. A minden bizonnyal kisebb település 1474-ben már pusztán állott,⁵ többé nem is népesült be.

Irodalom: 1. PHM 68.80.1. – 2. CSÁNKI 1894. 736. – 3. HO II. 228-229. – 4. Uo. 259. – 5. CSÁNKI 1894. 833.

9. MALOMÚT ALATTI DŰLŐ. Hrsz: 02/1.

Az enyhén emelkedő homokos, kavicsos talajú domboldalon kevés, jellegtelen középkori cserepet találtunk. (Dax-Palágyi 1968).

10. SZERGÉNYI ÚT ALATTI DŰLŐ. Hrsz: 0182/6., 0182/5., 0142/1. Börbönd patak

A patakok közötti lapos területen néhány Árpád-kori cserepet találtak. ¹ (Dax-Palágyi 1968).

Irodalom: PHM 68.136.1-3.

11. ALSÓMARCAL-RÉT. Hrsz: 0120/1.

A sík területen egy kb. 30 m átmérőjű, 2 m magas halom emelkedik. A halomtól dél-keletre a terephullám talán elszántott halmokat jelez (Dax-Palágyi 1968).

12. VEGYES LELETEK.

Zárt leletben 16 db 16. századi érem került elő. A 13db magyar dukát és 1-1db osztrák, szász és kölni tallér utolsó verési évszáma 1589.¹

Irodalom: 1. HUSZÁR 1963. 155.

I. b.) Természet, táj, tájhasználat. Településhálózat és településszerkezeti összefüggések.

Kemeneshőgyész község Veszprém megye északnyugati részén, a Marcal-folyó mentén fekszik. A település nyugati-északnyugati irányban található a térség központjától, Pápától. Közigazgatási területe az Alsó-Kemeneshát kistájban terül el.

A kistáj a Kemeneshátnak a Kám-Csiperek vonalig terjedő északkeleti része, a Marcal és a Rába között, amelynek északkeleti részén fekszik Kemeneshőgyész. Kevésbé tagolt, egységes fennsík jellegű kistáj, ahol az átlagos magasság 190 méter.

A település közigazgatási területét keleten érinti a Marcal-folyó és ezen a részen folyik keresztül a Cinca-patak is, a belterülettől nyugati irányban a Börhend-patak keresztezi a területet. A település kellemes táji környezetben található, területe 2608 ha, belterülete 96 ha.

Belterület:

A település zöldfelületi adottságai jók, a legtöbb helyen minden lehetőség megvan a többszintes növényállomány kialakításához. Ez az adottság nemcsak a szélesebb közterületekkel kialakított újabb beépítéseknel, hanem az ősi településrészekben (Kossuth, Ady Endre utca) is megtalálható. Az egyetlen szakasz a Szabadság utca nyugati fele, ahol nincs mód a növénytelepítésre.

Ennek ellenére, a településen rosszul kihasználtak a zöldfelületi adottságok. Ez nem minden esetben a növényzet teljes hiányát, inkább a lehetőségek kihasználatlanságát jelenti. A településkép zöldfelületi szempontból meglehetősen vegyes képet mutat. Látható, hogy nem készült zöldfelületi koncepcióterv a település zöldfelületeire, hanem többnyire a lakók egyéni ízlésüknek megfelelően ültették ki a növényeket.

Egységes gyümölcsfasor főként a Béke utca Táncsics utcától keletre eső szakaszán és az Arany János utca egyes szakaszain található. Itt is megjelennek más fafajok, tűlevelű örökzöldek is, de a gyümölcsfák (cseresznye, meggy, dió) dominálnak. A település más részein az egységességet csak 6-8 darab megegyező korú és fajú fa jelenti.

A település központi zöldfelületi elemei a római katolikus templom kertje és a hozzá kapcsolódó zöldterületek. Kertjére jellemző a tűlevelű örökzöldek hangsúlya, amely a déli oldalon keleti tujából álló kiültetést, az északon a tujákon kívül ezüstfenyőt és idős kúszóborókát jelent.

Hasonló a helyzet a templomhoz kapcsolódó II. világháborús emlékműnél is. A nyírt fagyalsövény dekoratív, és illik is az emlékműhöz, de a tuják és lucfenyők nem illenek a térre, később elnyomják környezetüket és nem díszítenek.

Külterület.

A mezőgazdasági terület szántóföldjei a közigazgatási terület középső részét foglalják el. A településen mindig meghatározó volt a földművelés, de a birtokviszonyok sokat változtak a történelem folyamán. 1945 után 1800 holdat osztottak ki. 1959-ben alakult a termelőszövetkezet, amely a lakosság több mint 90%-át foglalkoztatta. A termelőszövetkezet jelentős fejlődésen ment keresztül 1945 óta. Jelenleg tehenészettel és pulykaneveléssel foglalkoznak. E mellett gumiüzemet és varrodát is működtetnek. A gyepterületi ágú területek összefüggően főként a belterülettől keletre, a Marcal és a Cinca-patak mentén fordulnak elő. A gyepek nagy része természeti terület.

A településen az erdőterületek nagysága 556,4 ha, amelyből 103,9 ha védelmi, 440,8 ha gazdasági rendeltetésű, 11,7 ha egyéb részlet (tisztás, nyiladék).

Az erdőterületek 11%-a rendezetlen tulajdonviszonyú, 36%-án a Pápai Erdészeti Gazdálkodási Kft. gazdálkodik, 53%-án magán erdőgazdálkodás folyik. A fafajösszetétel a következő:

tölgy 6,6%, cser 2,4%, gyertyán 0,5%, akác 65,3%, keménylombos 0,8%, nyár 0,2%, lágylombos 0,8%, fenyő 23,4%.

I. c.) Településkép és utcaképek

A mai község többutcsás falu. A foghíjtelkek igen ritkák. Utcaképe a mai dunántúli falusi utcaképnek megfelelő, túlnyomórészt az utcafrontra épített, földszintes családi házakból áll össze.

A településen számos múlt századi barokkos építészeti stílust tükröző, osztópárkányos, macskalépcsős homlokzatú épület látható, amely közül vannak jó állapotúak, de néhány épület állapota jelentősen leromlott. Helyenként ugyan megfigyelhetők kétszintes beépítések is, de összhatásban az egyszintes beépítés dominál. A település házainak nagy része ugyan már átépült, de formai elemeikben még fel lehet fedezni a korábbi építészeti stílusok jellemző jegyeit.

Az utcaképeket jelentősen meghatározó kerítések változatos kialakításúak, találhatók teljesen tömör, kőlabazatos, fémmezős és teljes egészében fémhálós kialakítású kerítések is. Római katolikus és evangélikus templomai- melyek uralják a faluképet – felújított állapotban vannak és környezetük is rendezett. A Radó kastély épületének állapota közepesnek mondható, egykori, több régi fával rendelkező kertje még rendezésre vár. A kastély egykori, jó tömegű gazdasági épülete rossz állapotban van. Temetője rendezett, tiszta, de zömmel „modern”jellegű sírjelekkel.

A településen nagymértékben zavarók a légvezetékek, villany- és telefonoszlopok, ami egyrészt hátrányosan befolyásolja a településképet, másrészt a nagyobb méretű fák ültetését is akadályozza.

I. d.) Településkarakter.

A település falusias jellegű. Településformáját tekintve Kemeneshőgyész lényegében egyutcás, leágazó úti falu. A 18. század derekán kiadott 1. katonai felmérésen a település mérete a mainál jóval kisebb területet foglalt el, azaz a mai Kossuth Lajos utcában álló Radó-kastélytól kiindulva, a római katolikus templomig terjedt, magában foglalva azt a háromszöget alkotó, a templomot körülölelő területet, amelyet a Kossuth (Fő), a Petőfi (Eső) és a Szabadság (Kovács köz) utcák által határolódik be. A nyolcvan évre rá megjelent 2. katonai felmérés is megközelítőleg ugyanazt a faluméretet mutatja, s ezt a faluszerkezetet lehet azonosítani az 1857-ben megjelent első kataszteri térképen is. Hagyományos főutcája, a Kossuth Lajos (Fő-, Hosszú-, Genesi-) utca jelentős szélességet mutat, míg a település hagyományos központi tere a középkori eredetű római katolikus templom környezetében, az egykori temető helyén alakult ki. Régi utcája még a Béke utca, mely a szőlőhegyre vezet, s már az 1550-es években említik. Az út mentén több 1848/49-es szabadságharcból származó sírok vannak. A Zrínyi (Liget sor) mocsaras, fűzfákkal benőtt terület volt, ma is állnak itt fűzfák. Az Ady (Magasi) utca a Kemenesmagas felé vezető út mentén alakult ki. A Rákóczi utca régi neve – Betekint utca – az egykoron itt álló kocsmá nevéből kapta. A Rózsa a Harmadik-, az Arany János a Második utca nevet viselte. Újabb utcái közül a Dózsa György- és a Táncsics Mihály utcák, mindkettőt 1947-ben nyitották.

Szalagtelkes település, azaz egymás mellett fekvő keskeny, hosszú belső telkei hosszanti oldalukkal érintkeznek, így alkotnak többszöri sorozatot.

I. e.) Védettségek. (Régészeti és építészeti műemléki).

A település közigazgatási területén kiemelt régészeti védettséget élvező lelőhely nincs, de megjegyzendő, hogy a nyilvántartott régészeti lelőhelyek a 2001. évi LIV tv. 11. §-a által meghatározott általános törvényi oltalommal bírnak. Az országos műemléki jegyzék szerint, a településen egy védelem alatt álló épület van, a római katolikus templom. A településen helyi védelemről szóló rendelet nincsen.

I. f.) Az örökségi érték és védettségük viszonya.

A település közigazgatási területén 12 régészeti lelőhelyet ismert meg ez idáig a kutatás. Az itt végzett földmunkáknál fokozott eshetősége van régészeti emlékek előkerülésének a nyilvántartott lelőhelyeken kívül is. E példák mellett, egy hivatalosan védett műemlék (római katolikus templom) és több olyan örökségi érték (Radó-kastély, szép lakóépület, temetői sírjelek, stb.) található, amelyek, mivel a településen helyi védelmi rendelet nincsen, semmilyen védelmet nem élveznek.

I.f.1.) Régészeti lelőhelyek:

A Börhönd-patak mentén sűrűsödnek a lelőhelyek, ami természetes hisz a megtelepedés alapfeltétele a víz közelsége. Így – túl az 1. a. pontban felsorolt régészeti lelőhelyeken – a teljes partszakasz régészeti érdekű területnek tekinthető. Az itt végzett földmunkáknál fokozott eshetősége van régészeti emlékek előkerülésének a nyilvántartott lelőhelyeken kívül is. Az eddig megismert lelőhelyek közül a kutatás a középkori eredetű, legkorábban, 1290-ben említett Hőgyészt a mai falu belterületén azonosítja (1. sz. lelőhely). Erre utal az a tény, hogy a külterületen nem találni vele összefüggésbe hozható telepnyomokat. Távol a falutól, attól nyugatra, a „Bagovárnak” nevezett helyen (2-3-4. sz. lelőhely) egy-, illetve a Radó-major közelében, a „Kajmát-akácos”-ban három-, míg ez utóbbi mellett, a „Kajmát I.” nevű helyen 12, ez idáig megkutatlan halomsírok látható. Ettől keletre, a „Kajmát II” nevű helyen (5. sz. lelőhely) őskori cserépanyag, illetve Árpád-kori leletanyag került a felszínre, s ennek alapján a kutatás itt lokalizálja a 15. századtól említett Kagymat falu területét, amely hamarosan elpusztult, mivel 148-ban már prédiunként szerepel az okiratokban. Ettől délre „Kajmát II”-ként szereplő helyen (6. sz. lelőhely) római- és Árpád kori leletanyag vált ismertté, míg az egykori Radó-major területén (7. sz. lelőhely), 20 kisebb méretű halomsír vár megkutatásra. A mai település belterületétől délkeletre a Börhönd-patak melletti dombháton (8. sz. lelőhely) későközépkori leletek váltak ismertté, s ennek alapján a kutatás a középkori, 1421-ben említett Berhénd falu azonosítja, mely területet 1474-ben már pusztaként említik. A településtől délre a „Malomút” alatti dűlőben, illetve a „Szeregényi út” alatti dűlőben (9-10. sz. lelőhely) középkori, illetve Árpád-kori cserépanyag került a felszínre, míg az Alsómarcal-réten (11. sz. lelőhely) egy halomsírt azonosított a kutatás.

I. f. 2.) Építésze, köztéri alkotások:

A település korai építészetéről igen kevés anyaggal rendelkezünk. Épületállománya az évszázadok folyamán kicserélődött, középkori eredetű templomáról is kevés adattal rendelkezünk. Kemeneshőgyész épített örökségének értékes emlékei között a római katolikus templom műemléki védelem alatt áll, míg az evangélikus templom, illetve a Radó kastély, illetve az a néhány régi épülete, mely máig fennmaradt, semmilyen védelmet nem élvez.

1. Radó kastély.

Címe: Kossuth Lajos u.
Hrsz.

Története:

Az 1856. évi kataszteri térkép a kastély helyén, gazdasági épületek között, kis parkban egy hasonló méretű, szimmetrikus, rizalitokkal bontott tömegű kúriát mutat.

Feltételezhető, hogy a régi kastély egyes szakaszai a mostaniba beépültek, de kötöttséget az új kastély kialakításánál ez nem jelentett. Az új kastély építése stílusjegyei alapján az 1900-as évek elejére, pontosabban az 1920-as évekre tehető. A háború alatt katonai parancsnokságok foglalták el, 1949. óta iskola, napjainkban művelődési ház, könyvtár, óvoda és általános iskola.

Jellege:

Községbelsőben, főközlekedési út mentén áll a földszintes, alapincézett, szecessziós stílusú, faluképi jelentőségű épület. Az épületet park veszi körül.

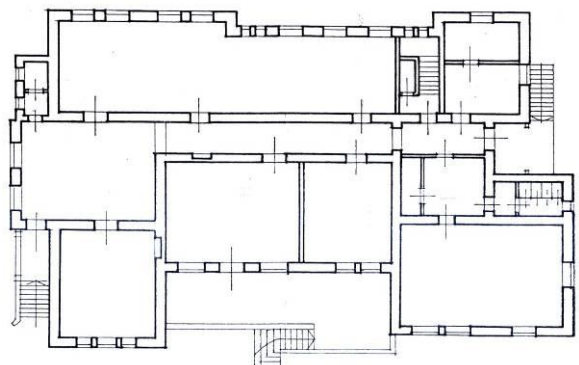

Belseje:

Középfolyosóra fűzött szobái kötetlen elrendezésűek.

Külsője:

Mozgalmas tömegű, jelentős méretű épület, szecessziós stílusjegyekkel. Egyes kidolgozású faszerkezetű előtetők, bejárati kapu, kovácsoltvas rácsok, bádogos szerkezetek. Ezek a stílusjegyek azonban főként a bejárati oldalra

sűrűsödnek, a hátsó oldal inkább az eklektika egy jellegtelen esete. Tetőzete cserépborítású, falazata sárgára festett, falazatának lábazata vöröses színű. Homlokzatán nagyméretű ablakok és erkély. Homlokzata vakolatdíszes.

Egyházi épületek

1. Evangelikus templom.

Címe: Ady Endre u.
Hrsz.

Története:

1646-ban gyülekezet van itt, élén lelkésszel. Az 1695. évi esperesi egyházlátogatás írja, hogy a falu közepén áll templomuk (a középkori rk. templom), pedig Hőgyész nem volt articuláris hely. 1698-ban a katolikusok tartanak egyházlátogatást az evangélikus templomban. Jegyzőkönyve ugyancsak megállapítja, hogy az a régi katolikus templom volt, mellette temető. A török pusztítása nyomán elégett, csak falai és tornya áll. Egy harang függ a temetőn kívül álló haranglábon. Ezt a templomot az 1700-as évek elején renoválták, de valószínűleg csak teremtemplom-szerűen, szentély nélkül. 1732-ben a templomot visszaveszik a katolikusok. Az evangélikusok kénytelenek voltak az artikulás Dömölk templomába járni. A Türelmi Rendelet után két évvel, 1753-ban gyülekezetet alapítanak, és helyben tartanak istentiszteletet - egyelőre egy pajtában. 1784-ben helyezik el a templom alapkövét, és végre 1787-ben szentelik fel - egyelőre torony nélkül, így ábrázolja az 1856. évi kataszteri térkép is. Felszerelése még eltart egy ideig. Az oltárt 1788-ban hozzák Győrből, de az oltárkép 1858-ból való. Első orgonáját 1791-ben, kisebb harangját 1798-ban öntik. A régi keresztelőkútát 1858-ban

cserélik a mostanira. Tornyát 1906-ban toldják hozzá, és ugyanabban az évben szerelik az új orgonát. 1872-ből való nagyharangját az I. világháborúban vitték el.

J e l l e g e:

A Vinár felé vezető út mentén, de a Türelmi Rendelet követelményei szerint telekbelsőben helyezkedik el az észak-kelet tájolású épület, lakóházzal, gazdasági épülettel és udvarral kapcsolatosan. Nem védett.

K ü l s e j e:

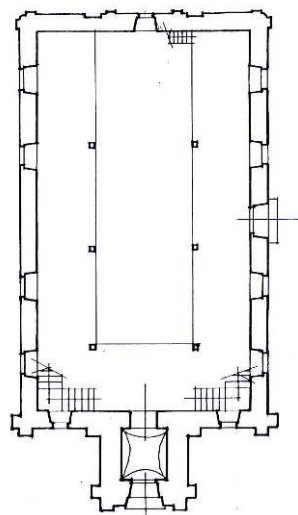
Megjelenésén félreérthetetlenül leolvasható a hajó-torony korkülönbsége - előbbi még későbarokk, mégpedig ritka, megőrzött állapotban, utóbbi historizáló. Egyszerű, téglány alakú templomtest, elé épített toronnyal. Ennek és a főhomlokzatnak a sarkait testes, támpillérszerű lizénák „támasztják”. Kapunyílása félköríves záródású, benne korhú kétszárnyú fakapu felülvilágítóval. A vas kórusablak fölött timpanonszerű párkány. A padláson keskeny ikerablak és körablak, fölötte konzolos órapárkány fut körbe a tornyon. Nagy, félkörös záródású zsalus harangablakok a legfelső toronyszinten. Hangsúlytalan toronypárkány zárja, rajta nyolcszögű, hegyes bádogsisak és kereszt. Egyenes-ferde oromfalát romantikus lépcsős ívsor kíséri.

A hajó eredeti barokk elemekkel: sima sávok három részre osztják a falfelületet, a falmezőkben höbörcsös vakolás. Két hosszfalán két sorban ablakok sima keretben, az alsó sorban egyenes záródással és bújtatott ráccsal, a felső sorban szemöldökpárkányos záródással. Csekély kiülésű, barokk profilozású főpárkány fut körbe a hajón. Hátul nagy ívű, lendületes barokk oromfal, rajta két befalazott nagyobb, törtvonallal záródó ablak és egy nyitott körablak. A templomkertben Beliczay János sírköve 1845-ből, 37 évig volt itt lelkész. Nyeregtető, hód farkú cserépfedés.

B e l s e j e:

Egyteres, három oldalon körbefutó, faoszlopokon álló jó arányú testes karzat fa mellvéddel az 1930-as évekből. Sima falak, sík fafödém. A belső bejáratú ajtó fölött kronosztikon adja az alapítás évét: EX ORATIA DEI / ET FAVORE IOSEPHI /

SECUNDI CAESARIS / REQUISQUE DESITA / ORATORIA PARATA / FLORET (díszes barokk faragvány). A déli bejárat ajtaja barokk, eredeti vasalással. Padok az 1930-as évekből. Ugyanazon korból mozaiklap burkolat. Oltárszószek a későbarokk leegyszerűsített formáival: architektonikus elemekből, fából épült, fehérre mázolt, aranyozott, faragott ornamentikus rátett díszítéssel, mely azonban határozott jelleg hiányában nem tudja egységbe foglalni az építményt. Sarok-pillérein copf urnák. Oltárkép Jézus Mennybemenetele, Jankó Kálmán falusiasan naiv festménye 1858-ból. A hangvető alján galamb. 19. századi vas szentélyrács. Homokkő keresztelőkút vörösréz fedővel 1858-ból. Oldalt a falon I. világháborús emléktábla. A karzaton orgona klasszicista sípházban, u. ott régi, egyszerű fűrészelt fejű padok. Függesztőműves fedélszek. Nagyharang 1967-ből, a kicsit 1798-ban öntötte Pfistermeister kőszegi harangöntő mester.

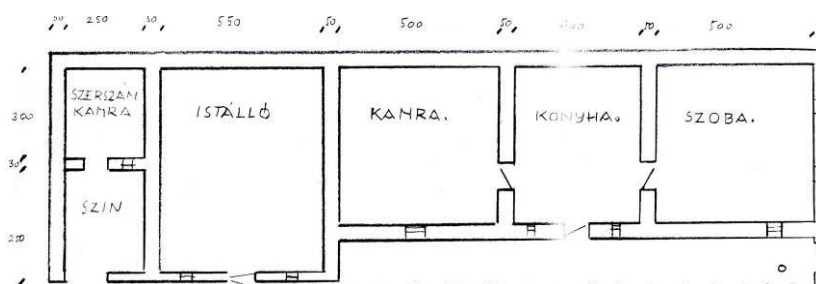
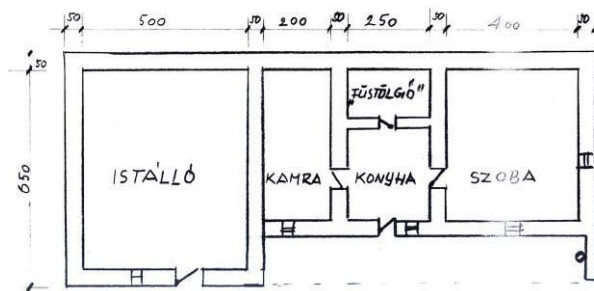
Az evangélikus lelkészlak udvarán áll Beliczai Jónás (1764-1845) táblabíró, egyházi énekszerző, író és esperes vörösmárvány síremléke. Felirata: „Gyász emlék mellyet nagytiszteletű és tekintetes BELICZAI JÓNÁS úrnak, hőgyészi 37 évig volt evangélikus hű lelkipásztornak. Kemenesalli ki szolgált esperesnek Tettes N. Vas megye táblabírájának szeretetők és tiszteletők zálogául emelték. A megboldogult kesergő özvegye A. Szopori Nagy Rebeka asszony és hálás szívű gyermekei Zsuzsanna, Benjámin, Jónás, Rozina és Imre. Meghalt 1845-dik év december 19-én életének 82-dik évében....” Helyi védelemre javasolt.

Lakóházak, gazdasági épületek:

Kemeneshőgyész településformája többutcás, úti falu. Telkeinek elhelyezkedését tekintve szalagtelkes falu, azaz egymás mellett fekvő keskeny, hosszú belső telkei hosszanti oldalukkal érintkeznek, így alkotnak többszöri sorozatot. A község utcáiban jelenleg mintegy 256 lakóház található. Korai épületállományáról – mely az évszázadok folyamán teljesebb kicserélődött - keveset ismerünk. A többség úgynevezett hosszú udvarban lakott, 7-8, de nem ritkán 13 család is egyetlen tető alatt. A ma álló legrégebbi épületeit is a 19. század végén, a 20. sz. elején építették. Ezek a régi épületeket részben kőből, részben már korszerű anyagok (égetett téglák és cserép) felhasználásával emelték, ahol magas mesterségbeli tudásról árulkodó fejlett szerkezetek használata volt a jellemző. Mai utcaképében a 19. és a 20. század elejéről alaptevéően két hagyományos lakóháztípus különböztethető meg: az utcára merőleges gerinccel elhelyezett egymenetes, oromfalas, cseréppel fedett, esetenként téglából falazott tornáccal épített lakóépület, illetve a városi hatást mutató, az utcavonallal párhuzamosan beforduló, sokszor kapuáthajtóval, 4-5 tengelyese

homlokzattal kialakított épület. A második világháború után utcasornyi régi ház tűnt el a településen, a hagyományos fésűs beépítést felváltotta, illetve az új utcák mentén

Lebontott kemeneshőgyészi házak az Ady u.27. sz. (Szakács Józsefné), illetve a Kossuth u. 27. (Pari János) alatt. Felmérés 1965-ből.

kialakult a sátortetős kockaházak beépítés, míg az 1980-1990-es évektől kezdődően a helyi hagyományoktól teljes mértékben eltávolodott „palotaszerű”, aránytalan méretű, színű és tömegű épületek megjelenése a jellemző. A térszerkezéssel megkezdődött az egyéni gazdaságok hanyatlása: a falu hagyományos épületei (elsősorban a gazdasági épületek) funkciójukat veszítették és fokozatosan eltűntek. Szerencsére, hogy ezen a vidéken a gazdasági épületek sok esetben a lakóházhoz kapcsolódóan, tartós anyagból épültek, így még ma is sok ilyen épület áll a faluban.

* Nyilvántartásba vett épületek:

- Ady Endre utca: 2, 10, 19. sz.
- Arany János u. 20. sz.
- Béke utca: 10. sz.
- Kossuth Lajos utca: 6, 15, 59, 61, 63, 72, 78, 110, 112, 114, 134, 142. sz.
- Petőfi Sándor utca: 8. sz.
- Táncsics Mihály utca: 10. sz.

Ady Endre u. 2.

10.

19.

Arany János u. 20.

Béke u. 10.

Kossuth u, 6.

Kossuth L. u. 15.

59.

61.

Kossuth L. u. 63.

72.

78.

Kossuth L. u. 110.

112.

114.

Kossuth L. u. 134.

142.

Petőfi u. 8.

Táncsics U. 10.

* Helyi védelemre javasolt lakó-, és gazdasági épületek.

Megjegyzés: Az alábbiakban felsorolt örökségi értékek bemutatása informatív jellegű, **országos-**, illetve **helyi védelem** alá történő helyezésük előtt a szakszerű vizsgálatuk javasolt, így a védendő helyi értékek száma ennek függvényében fog végleges formában alakulni. A helyi védelem alá helyezendő köz- és lakóépületek külső megjelenését, utcai és udvari homlokzatuk stílusjegyeit, oromfalakat, oszlopos tornácokat, nyílászárókat meg kell tartani. Az épületekről és motívumaikról részletes fotók és rajzok készítendőek, azok az engedélyezési terv részét kell, hogy képezzék.

1. Lakóépület.

Címe: Ady Endre u. 2.

Hrsz.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, festetlen. Alaprajzát tekintve kétsoros, feltehetően egy központi bejárattal. A

födémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép. Utcafrontján három ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, két nyílászárnyasak. Homlokzata dísztelen. Oromzata téglalapítványú, barokk jellegű, oromfala íves vonalakból

képzett. Egyetlen díszje középen a félkör alakú szellőzőnyílás, és az oromfalat tagoló vakolt falsávok. Az utcai homlokzat előtt keskeny előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések és a növényzet határozza meg. Előtte terméskövből kirakott, alacsony falazatra támaszkodó vaskerítés. Leromlott állapotú, felújításra szorul.

Fotó: 1965.

2. Lakóépület.

Címe: Arany János u. 20.

Hrsz.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata szürke színű. Alaprajzát tekintve feltehetően kétsoros, egy központi bejárattal. A

födémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép, utcára néző oldalán két padláslyukkal. Utcafrontján négy szalagkeretes ablak, melyek közül egyet elfalaztak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, kétharmad-egyharmad arányban osztottak, két, felső harmadukban egy nyílászárnyasak. Ablakai felett vakolt szemöldökpárkány. Homlokzata klasszicista jellegű, vakolatdíszes. A homlokzat két oldalán vakolt falsáv. Az utcai homlokzat előtt keskeny előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések és a növényzet határozza meg. Előtte alacsony falazatra támaszkodó vaskerítés. Az utcakép laza sorházas beépítésű, azaz az épületek hossziránya megegyezik az utcával, széles frontjukkal fordulnak kifelé, de rövid oldalukkal nem érintkeznek.

3. Lakóépület 1920-ból.

Címe: Béke u. 10.

Hrsz.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata világosszürkére festett. Alaprajzát tekintve eredetileg egysoros, háromosztatú (szoba,

konyha, kamra) épület lehetett, egy központi bejárattal. A gazdasági épület közvetlenül a lakóházhoz csatlakozik. A födémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép, udvarra néző oldalán két padláslyukkal. Utcafrontján két füleskerettel ellátott ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, kétharmad-egyharmad arányban osztottak, két, felső harmadukban egy nyílászárnyasak. Homlokzata klasszicista jellegű, vakolatdíszes. A homlokzat két oldalán vakolt falsáv. Oromzata téглаépítésű, festetlen, rajta kb. a torokgerenda magasságában két hosszúkás formájú szellőzőnyílás. Az oromháromszög macskalépcsős, farkasfogas kontúrkiképzésű, alsó oldala alatt vakolatpárkány. Udvarra néző oldalán két ablak és egy ajtó, valamint a gazdasági épület bejárata. Az oldalfalon díszítményként néprajzi tárgyak (pl. járom). Az utcai homlokzat előtt keskeny előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések és a növényzet határozza meg. Előtte alacsony falazatra támaszkodó vaskerítés, és magas falazatú oszlopokkal határolt vaskapu.

4. Lakóépület.

Címe: Kossuth Lajos u. 6.

Hrsz.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, vörösre festett. Falazatának lábazata szürke színű. Alaprajzát tekintve feltehetően kétsoros, egy központi bejáráttal, vagy „L” alakú ún. hajlított ház. A födém szerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tető szerkezete valószínűleg szelemenes. Tető formája kontyos tető, héjazata tetőcserép, utcára néző oldalán két padláslyukkal. Utcafrontján két szalagkeretes ablak. Ablakai felett vakolt szemöldökpárkány. Homlokzata barokk jellegű, vakolatdíszes. A homlokzat két oldalán és ablakai között pilasztert utánzó, fejezettel ellátott, vakolt falsáv. Ablakai felett vakolatornamens. Vakolatdíszei szürkés színűek. Tetőzetének két szélén, a tető alsó vonalán egy-egy négyszögletes keresztmetszetű, gombban végződő, toronyszerű oszlopdísz. Vaskapuját négyszögletes keresztmetszetű, magasra falazott oszlop határolja, mely közvetlenül a homlokzathoz csatlakozik. Az utcakép laza sorházas beépítésű, azaz az épületek hossziránya megegyezik az utcával, széles frontjukkal fordulnak kifelé, de rövid oldalukkal nem érintkeznek. Kissé leromlott állapotú, felújításra szorul.

5. Lakóépület.

Címe: Kossuth Lajos u. 15.

Hrsz.:

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Alaprajzát tekintve eredetileg egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület lehetett, egy központi bejáráttal. A gazdasági épületek közvetlenül a lakóházhoz csatlakoznak. A födém szerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tető szerkezete valószínűleg szelemenes. Tető formája nyeregtető, héjazata tetőcserép, udvarra néző oldalán két padláslyukkal. Utcafrontján feltehetően két ablak és egy ajtó. Jobb oldalon, udvarra néző oldalfala előtt tornác, melynek négyszögletes keresztmetszetű, fejezettel ellátott pillérsorát egyenes gerendázat zárja le. Az utcai homlokzat előtt keskeny előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések és a növényzet határozza meg.

Előtte alacsony deszkakerítés, melyet téглаépítésű, magasra falazott, négyszögletes keresztmetszetű oszlop, illetve kapunyílással ellátott magas falazat tagol. Leromlott állapotú, felújításra szorul.

6. Lakóépület.

Címe: Kossuth Lajos u. 59.

Hrsz.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, sárgára festett. Falazatának lábazata szürke színű. Alaprajzát tekintve egy- vagy kétsoros hosszúház. A földémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája kontyos tető, héjazata tetőcserép, utcára néző oldalán két vagy három padláslyukkal. Utcafrontján hat asszimetrikusan elhelyezett ablak és egy ajtó. Ajtaja előtt lépcsősor. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, függőlegesen három részre osztottak, két nyílászárnyasak, rácsosak, két nyílászárnyasak. Az épület útélágazás mentén helyezkedik el, így az utcakép soros vagy utcavonalas beépítése nehezen meghatározható. Leromlott állapotú, felújításra szorul.

7. Lakóépület 1930-ból.

Címe: Kossuth Lajos u. 61.

Hrsz.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata sötétebb, szürkés színű. Alaprajzát tekintve eredetileg egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület lehetett, egy központi bejárattal. A gazdasági épületek közvetlenül a lakóházhoz csatlakoznak. A földémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép, udvarra néző oldalán három padláslyukkal. Utcafrontján két ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, függőlegesen három részre osztottak, két nyílászárnyasak. Homlokzata eklektikus jellegű, vakolatdíszes. A homlokzat két oldalán kváderezés, amely leromlott állapotú. Oromzata téглаépítésű, festetlen, rajta kb. a torokgerenda magasságában két négyszögletes formájú szellőzőnyílás. Az oromháromszög szögletes csúcsban végződik, alsó oldala alatt tetőcseréppel borított vakolatpárkány. Léckerítése és kapuja közvetlenül a homlokzathoz csatlakozik. Az utcakép utcavonalas vagy fűrészfogas beépítésű, az épületek homlokzata az utcáig nyúlik. Leromlott állapotú, felújításra szorul.

8. Lakóépület 1892-ből.

Címe: Kossuth Lajos u. 112.

Hrsz.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült, átalakított lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Alaprajzát tekintve eredetileg egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület lehetett, egy központi bejáráttal. Jelenleg feltehetően kétsoros, bejárata az utcáról nyílik. A födémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája kontyos tető, héjazata tetőcserép. Utcafrontján két ablak és egy ajtó. Ajtaja előtt két fokos lépcső. Ablakai rácsosak, két nyílászárnyasak. Az utcakép utcavonalas beépítésű, az épületek homlokzata az utcáig nyúlik.

9. Lakóépület 1892-ből.

Címe: Kossuth Lajos u. 114.

Hrsz.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata világoszöldre festett. Alaprajzát tekintve eredetileg egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület lehetett, egy központi bejáráttal. A födémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép, udvarra néző oldalán három padláslyukkal. Utcafrontján két szalagkeretes ablak. Homlokzata eklektikus jellegű, vakolatdíszes, vakolatdíszei világos zöldre festettek. Ablakai felett vakolt szemöldökpárkány. A homlokzat két oldalán kváderezés. Oromzata téглаépítésű, rajta kb. a torokgerenda magasságában két vakolatdíszes keretbe foglalt hosszúkas formájú szellőzőnyílás. A szellőzőnyílások alatt rövid, vakolt párkányzat, alatta vakolatornamens (esetleg évszám). Az oromháromszög szögletes csúcsban végződik, alsó oldala alatt tetőcseréppel borított vakolatpárkány. Az oromháromszög szélső oldalain vakolt falsáv. Széles deszkakapuját jobb oldalon a homlokzathoz hozzáépített és kapunyílással ellátott, téглаépítésű, a kapu szélei felől oszlopos kiképzésű magas falazat veszi körül. Az utcakép utcavonalas beépítésű, az épületek homlokzata az utcáig nyúlik.

10. Lakóépület 1926-ból.
Címe: Petőfi Sándor u. 8.
Hrsz.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, törtfehérre és sárgára festett. Falazatának lábazata szürke színű. Alaprajzát tekintve eredetileg egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület lehetett, egy központi bejárattal. A födém szerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenes. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép. Utcafrontján három szalagkeretes ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétharmad-egyharmad arányban osztottak, két, felső harmadukban egy nyílászárnyasak. Ablakai felett vakolt szemöldökpárkány. Homlokzata klasszicista jellegű, keretes rendszerű, vakolatdíszes. Vakolatdíszei rózsaszínre festettek. A homlokzat két oldalán függőleges, az ablakok között vízszintes vakolt falsáv. Oromzata téglalapítvány, rajta kb. a torokgerenda alatt két hosszúka formájú szellőzőnyílás. Az oromháromszög alsó oldala alatt tetőcseréppel kirakott vakolatpárkány. Az utcai homlokzat előtt keskeny előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések és a növényzet határozza meg. Előtte deszkakerítés és deszkakapu.

Térplasztika:

Egyházi és világi jellegű kisplasztika (Kőkeresztek, szobrok, emlékművek):

A településen két egyházi jellegű térplasztika, egy a római katolikus templom kertjében álló, nemrégiben szépen felújított, 1920-ból való kőkereszt (felirata elkopott), illetve a temetőben egy fakereszt található. Helyi védelmük nem javasolt.

Világi jellegű köztéri emlékei között a katolikus templomkertben álló első világháborús emlékmű, illetve az evangélikus templom falán látható szintén első világháborús hőseinek neveit tartalmazó emléktábla, mindkettő 1930-ból, Scheider Géza pápai kőfaragó alkotásai. A római katolikus templom közelében, a Kossuth utcában áll a II. világháborús hősi halottainak emléke, amelyet 1990-ben állított a község lakossága.

Temető és sírjelei:

A településnek mai temetőjét 1912-ban nyitották, régi temetőjében a legrégebbi sírfelirat – feljegyzések szerint – 1677-ből volt ismert. A településnek jelenleg egy működő temetője van, a 270., 269. és a 268. hrsz-ú ingatlanokon, illetve a Rákóczi Ferenc utcáról megközelíthető 499 hrsz-ú ingatlanokon. A temetők bővítése szükségessé vált, melyre a 0220/3. hrsz-ú ingatlanon került sor. A temetőben

igényesen megépített ravatalozó is van. A temetőben olvasható legrégebbi sírfeliratok a 19. század legvégéről, illetve a 20. század elejéről datáltak, újabb

időkből származó sírjelei jellegtelenek. A temető végében vaskerítéssel elkerített területen áll a Radó-Gömbös család sírkertje, benne 10 síremléssel: Ts. Ns. Nz. És Vzlő Kisfaludy Kisfaludy György (+1829) és neje Horváth Katalin, Jakabfalvay Gömbös János „több vármegye táblabírája” (+1881), Gömbös Péter (+1892), Gömbös Jánosné Boda Karolina (+1893), Nagyméltóságú Kerkápoly Károlyné Makai Gömbös Petronella, „volt miniszter özvegye” (+1910). (Férje, Kerkápoly Károly (1824-1891) „részt vett az 1848/49-es szabadságharcban, majd Deák-párti programmal Enying, majd Tapolca országgyűlési képviselője, 1870-1873 között pénzügyminiszter, s jeles szakíró volt). Dénesné Kákai Gömbös Éva (+1914), Szentmártoni Radó Elemér (+1933), Radó Kálmán (1898-1950), Vályi Sándor (18908-1976), Radó Kálmánné Vimmer Róza (1901-1979).

I. g.) Védelem alatt álló, illetve védelemre javasolt örökségi értékek.

a. **MŰEMLÉKEK.** Védelem alatt álló műemlékei:

1. Római katolikus plébániatemplom.

Címe: Kemeneshögyész, Kossuth u.

Hrsz: 316.

Műemléki védelmének nyilvántartási száma: 5058.

Története:

A középkorban egyháza volt, de korabeli írásos adatot nem ismerünk róla. Az 1640-es években van már itt evangélikus gyülekezet, ők használták a középkori templomot. Ezt a törökök 1683-ban felégették. Az 1695. évi evangélikus esperesi egyházlátogatás is így találja, és hozzáteszi, hogy nagyon régi, a katolikusok építették szilárd anyagból, Mindenszentek tiszteletére. Mellette van a temető, a templomnak pedig csak a csupasz falai és a tornya áll. A temetőn kívül haranglábon függ egy harang. Az 1700-as évek elején az evangélikusok újjáépítették, de már 1732-ben visszakerült a katolikusok birtokába. A visszafoglalt templomokról készült 1734. évi összeírásban szerepel is templomunk. Egy másik, szintén az 1730-as években készült összeírás szerint szakszerűen megerősített épület, erős tetővel, de tornya lerombolt és harangjaitól megfosztott. Az 1758. évi katolikus egyházlátogatás újjáépített, újraboltozott katolikus templomról ír.

De ez a templom valószínűleg a lutheránus igényeknek megfelelő egyszerű terem-templom. Az 1814. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv ugyanis írja, hogy 1778-ban renoválták és Szentélllyel is bővítették. Innen tudjuk még, hogy 300 főt fogad be, és hogy zsindeccel fedett. Csak főoltára van, szószéke, keresztlőkútja, örökmécsese, kórusán orgona. Van két harangja is. A sekrestye is szilárd anyagokból épület. Sem nyilvános, sem privát kápolna nincs. Az 1856. évi kataszteri térkép tornyot nem jelöl, ha volt, homlokzati, vagy huszártorony lehetett. Mai tornya az 1860-as években épült hozzá. Az 1910-es években alapos renoválás és átalakítás folyt, akkor nyerte mai arculatát.

J e l l e g e:

A község központjában, exponált helyen áll, kissé kiemelve a környező terepből. Keletelt. Műemléki védelem alatt áll.

K ü l s e j e:

Előálló középtornya 3 emeletre tagozódik. A torony 2 sarkát korinthusi fejezetű féloszlopok szegélyezik. Csúcsíves nyílásban neogót fakapu ül felülvilágítóval. Fölötte fogsoros lebegő kis párkány. A fölött kisebb, csúcsíves, vasszerkezetű kórusablak. Az alsó szintet körülfutó háromtagú fogsoros párkány zárja, mely golyvázással követi a falsíkot. A tornyon klasszikus elemekből épült, de a hajón barokkos profilozásúra vált. Ferde-egyenes oromfalát párkány zárja. A felső toronyszinteket vékony osztópárkány választja el. Legfölül csúcsíves, zsalus harangablakok. A torony mind a négy oldalán csúcsíves kis oromfalakkal végződik, azokon romantikus zárópárkány. Nyolcszögű bádoggal sisak ül a tornyon, csúcsán kereszt. A hajó falai tagozatlanok, csak a déli falban képeztek ki egy, a teljes felületet elfoglaló faltükröt, benne csúcsíves vasablakok jelennek meg, és a már említett főpárkány fut körül. Az északi fal bontatlan. A sarkokat a későbarokk szokásos, lizénákkal határolt íve alkotja. A szentély keleti fala tömör, benne egy nagy, az egészet átfogó faltükrő. Nyeregtető fedi, hódfarkú cseréppel. A sekrestye a hajóval azonos magasságú.

Mellette a templomkertben kő kereszt karéjos végekkel, rajta kő korpusz, kő talapzata sarkain kis oszlopocskák, középen Mária. 1902-ben épült.

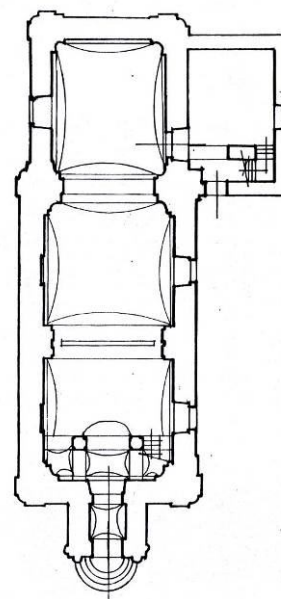
B e l s e j e :

Egyhajós, kétmenetes, a hátsó menetbe beépült a karzat. Meglehetősen hosszú szentélye kissé keskenyebb és egyenes záródású. Déli oldalán sekrestye kapcsolódik hozzá, felső szintjén oratóriummal.

A templombelső a későtarokk kissé provinciális összképét nyújtja, eltekintve a későbbi berendezési tárgyaktól. A hajót falpillérek bontják két menetre, ezek tagozottak ugyan, de mereven szögletesek. A szokásos módon hevederek ülnek rájuk, és ezek között feszülnek a csehboltozatok. Ezzel szemben a hajó két végén a sarokpillérek már a meg-szokott módon, többszörösen íves formával vezetik át egymásba a fal-síkokat, rajtuk sokszorosán tagozott fejezetek. A hajó déli oldalán 2 ablak, az északi falon megfelelőit befalazták. Két falazott, tagolt kontúrú pilléren ül a szintén falazott, csehsüveg boltozatokkal képzett karzat, mellvédje is falazott, közepén kidomborodó. De ez a

kidomborodás nem a szokásos, finomabb átmenetekkel képzett ív, hanem egy egyszerű, nyomott kosárgörbe vonalát követi. Szinte ellentétként e puritán megoldásnak, gazdag, igazi későbarokk tükrös-betétes díszítés fedi egész felületén. Nyitott térből induló kétkarú lépcső vezet a karzatra, ott fent harmónium áll. A toronyalj cseh boltozatos. Vörösmárvány keresztelőkút a 19. század végéről. Tölgyfa padok, oldallapjain nagyon szép, dús, növénymintás faragással. Újabb mozaiklap padlóburkolat. A sekrestyében poroszsüveg boltozat. A hajótól diadalív választja el a szentélyt, mely cseh süveg boltozattal fedett. Későbarokk sarokkiképzések, közülük a szentély végfalán lévőek szokatlan vonalvezetésűek. Déli falát ablak világítja meg.

Az egyenes végfal előtt historizáló oltárépítmény az 1900-as évek elejéről. (A hasonló stílusú korábbi oltár maradványai a padláson hevernek). Faszerkezetű, fehérre mázolt, arany díszítésekkel, de mindez csak keretezi a lényegi mondanivalót. Ez pedig Feszty Masa hatalmas oltárképe az 1930-40-es évekből. Egyedi felfogású, kedvesen népies, szinte magyar környezetbe helyezett Mária-kép. Valóban kifejezi a diadalív jelmondatát: Regina pacis. Bal oldalán Jézus szíve szobor, jobb oldalán Nepomuki Szt. János szobor, mindkettő az oltárépítmény keretébe komponálva. A tabernaculum ajtaján a bőség jelképei. A predellán egy-egy kisméretű, faragott, színezett fa dombormű - baloldalt ókereszténykori áldozat bemutatása, jobb oldalt Izsák és Jákob bibliai jelenete.

Oldalfalon neogót főpapi stallum. Szószék nincs. A hajóban még néhány festett szoboröntvény.

Kötőgerendás, kétállószerű fedélszék. Nagyharang az 1920-as évekből Seltenhofer fiaitól, a kis harang 1909-ből, ugyanannak a műhelyből.

b. HELYI VÉDELEMre javasolt örökségi értékek.

Megjegyzés: Az alábbiakban felsorolt örökségi értékek bemutatása informatív jellegű, **országos**-, illetve **helyi védelem** alá történő helyezésük előtt a szakszerű vizsgálatuk javasolt, így a védendő helyi értékek száma ennek függvényében fog végleges formában alakulni.

1. Kastélyépület. Radó-kastély.	Kossuth u.	Hrsz:
2. Evangélikus templom.	Ady E., u.	Hrsz:
3. Lakóépület.	Ady E. u. 2.	Hrsz:
4. Lakóépület.	Arany J. u. 20.	Hrsz:
5. Lakóépület.	Béke u. 10.	Hrsz:
6. Lakóépület.	Kossuth L. u. 6.	Hrsz:
7. Lakóépület.	Kossuth L. u. 15.	Hrsz:
8. Lakóépület.	Kossuth L. u. 59.	Hrsz:
9. Lakóépület.	Kossuth L. u. 61.	Hrsz:
10. Lakóépület.	Kossuth L. u. 112.	Hrsz:
11. Lakóépület.	Kossuth L. u. 114.	Hrsz:
12. Lakóépület.	Petőfi S. u. 8.	Hrsz:
13. Beliczai Jónás (+1845) sírjele.	Ev. lelkeszlak.	Hrsz:
14. A Radó-Gömbös sírkert.	Temető.	Hrsz:

Lh.) Természeti örökség emlékei:

Kemeneshőgyészen *országos, vagy helyi jelentőségű védett* természeti terület nem található. Védendő külterületi részek a Cinca-patak, illetve a Marcal menti természeti területek. Természetvédelmi (élőhelyvédelmi) szempontból értékes erdő-, de főként gyepterületek tartoznak ide.

Az *érzékeny természeti területként* nyilvántartott külterületi részek a közigazgatási terület keleti felét foglalják magukba. Az érzékeny természeti területekre (ÉTT) vonatkozó szabályokat a 2/2002 KÖM-FVM rendelet határozza meg.

A védendő értékeken kívül fontos szerepet játszanak a tájvédelemben az ún. ökológiai kiegyenlítő felületek. A nagy kiterjedésű szántók között ezek a növény- és állatfajok számára szolgáló élőhely fragmentumok. Fontosságukat indokolja a településen a mezőgazdasági területek, homogén szántók nagy aránya. Az ökológiai kiegyenlítő felületek közé tartoznak a mezőgazdasági területek szegélyén, a mezőgazdasági majorokhoz vezető utak, az árkok mentén húzódó fasorok, cserjesávok. A sávok fő fajai a fűzek, a nyarok, az enyves éger, a kökény, az egybibés galagonya, a fekete bodza, a gyepűrózsa, illetve a nedvesebb árkokban a nád és az aranyvessző. Idetartoznak a külterület északnyugati és keleti részének természeti területeken kívüli erdő- és gyepterületei is. E területek fajainak természetvédelmi értéke nem minden esetben magas, de ökológiai szempontból annál fontosabbak. Részben búvó- és táplálkozóhelyet, részben vándorlási lehetőséget biztosítanak az ökológiai folyosók irányába. E területek részei az ökológiai hálózatnak.

A Cinca-patak, a Börhend-patak valamint a Marcal a part menti kísérő sávval fontos *ökológiai folyosó* is egyben. A partmenti fás növényzet hiányos, gyakran egyáltalán nincs meg. A fás növényzetet főként a fűzek és a nyarak alkotják, illetve elszórva az utak menti növényzet már említett cserjefajai. A jelenlegi állapot elég elszomorító, mert a vízfolyások menti területek természetközeli állapotukban nagyon jelentős élőhelyek, a fás-cserjés sávok nagyon fontosak lennének.

Kemeneshőgyész egyedi természeti tájértékei:

- Az általános iskola (Radó-kastély) parkjának idős tiszafája
- Idős hársak az evangélikus templom kertjében
- Idős tölgyek a temetőben a Radó-Gömbös sírkert szélén

I. i.) Területhasználat és területi állapot a kulturális örökség összefüggés-rendszerében:

Kemeneshőgyész 11 nyilvántartott régészeti lelőhelyei, egy kivételével, külterületen találhatók, ezért a belterületi rendezés nincs rájuk hatással.

A régészeti lelőhelyek túlnyomó többségén mezőgazdasági művelés folyik. Ez közvetlenül nem semmisíti meg ugyan a lelőhelyeket, de hosszú távon észrevehető és visszafordíthatatlan károsodást okoz bennük.

A település kialakult településszerkezetét, úthálózatát, telkek beépítését a településrendezési tervek készítésénél megtartották a tervezők.

A helyi értékvédelem figyelembevételével a jellegzetes falukép megőrzését úgy szándékszanak biztosítani, hogy a meglévő utcarendszer nem kerül szabályozás alá, az épületek kialakításánál előírják a hagyományos (természetes) építőanyagok alkalmazását, az épületek külső megjelenésének (utcai homlokzat, díszítő motívumok) megtartását. A községet a rendezési terv falusias lakóövezetbe sorolja.

Az épített örökség emlékei és környezetük általában megfelelő állapotban vannak. Római katolikus és evangélikus temploma jó karban, régebbi lakóépületei közül több felújított állapotban van, látni egy-két szépen megőrzött, illetve felújított lakóházat a faluban, de vannak olyan régi épületek is, amely felújítást igényel(ne). Községi temetője rendezett, ápolat.

II. Változtatási szándékok

II. a.) Településhálózati és tájhasználati változás

Kemeneshőgyész község Veszprém megye északnyugati részén, a Marcal-folyó mentén fekszik. A település nyugati-északnyugati irányban található a térség központjától, Pápától. Közigazgatási területe az Alsó-Kemeneshát kistájban terül el.

Belterület:

Kemeneshőgyész hagyományos szerkezete lényegében egyutcás településből fejlődött napjainkban sokutcás településsé. A település beépítése falusias jellegű, ez a beépítési jelleg továbbra is megtartandó. A rendezési terv új utcák nyitását fogalmazza meg, mely terület – jelenlegi ismereteink szerint – régészeti leletek esetleges megbolygatását nem érinti.

A településen jelenleg kiépített közpark a 272. hrsz-ú ingatlanon található, a területen egy dísztó is van. A sportpálya a 0220/1. hrsz-on kapott helyet. A Radó Kastély területének első része Őspark. A 317. hrsz-ú területen pedig egy játszótér található.

Külterület:

A település külterületein a művelésre alkalmas földrészekeken mezőgazdasági tevékenységet folytatnak. A Kemeneshőgyészi AGRO Kft., az Agroprodukt Rt., valamint pár egyéni vállalkozó a település mezőgazdasági hasznosítású földrészein, az erdőterületeken pedig a BEFAG erdőszete, valamint a Rába-Marcalközi Vadásztársaság folytat gazdasági tevékenységet. Jellemző fafajok: akác, tölgy, cser. Jellemző vadonélő állatok: szarvas, őz, vaddisznó, valamint a kisvadak számos faja. A mezőgazdasági művelésű területek jellemző művelési ága a legelő, rét és szántó. A volt major területén hízómarha tartásával foglalkoznak.

Növénytermesztéssel a település területén ugyancsak az AGRO Kft foglalkozik, mint mezőgazdasági szolgáltató. A településen a mezőgazdaság nem biztosít megfelelő mennyiségű munkahelyet. Kemeneshőgyész belterületén néhány gazdálkodó tevékenykedik, kisebb telephelyeiket a saját portájukon alakították ki.

A szántóföldek a közigazgatási terület középső részét foglalják el. Talajuk nagyrészt homokos-vályog fizikai féleségű. A gyepművelési ágú területek összefüggően főként a belterülettől keletre, a Marcal és a Cinca-patak mentén fordulnak elő. A gyepek nagy része természeti terület.

Kemeneshőgyészen az erdőterületek nagysága 556,4 ha, ebből 36%-on a Pápai Erdészeti gazdálkodik, 53 %-on magán erdőgazdálkodás folyik. A település nyugati területein kisebb egybefüggő erdők találhatók, valamint a község területén elszórva találhatunk kisebb kiterjedésű erdőfoltokat. A kisebb erdőfoltok a gazdasági- és belterület mellett, valamint a vízfolyások partjainál elsődleges rendeltetésük szerint védett vagy védő erdők. A védelmi erdők területe 103,9 ha-t tesz ki a településen.

Az Állami Erdészeti Szolgálat javaslata alapján a rendezési tervben erdősítéssel jelölték ki a 0144, 0188, 0203, 0238, 0266, 0283, 0303, 0319, 0322, 0324, 0357, 0359 és a 0393 hrsz-ú területeket.

A rendezési terv előírja, hogy az erdős, ligetes területek megóvandók, az erdőgazdálkodást a továbbiakban is fenn kell tartani. A tájjelleg megőrzése és környezetvédelmi okok miatt erdő hosszú távon sem szűnhet meg. Az erdőfelület mérete inkább növekszik gazdasági célú erdőtelepítésekkel, védelmi erdősávokkal. Az új telepítéseket tájhonos, lombos fákkal javasoljuk megvalósítani.

A rendezési tervben tervezett változtatások nincsenek negatív hatással az eddig kialakult településhálózati és tájhasználati állapotra

II. b.) Településszerkezeti, területhasználati és beépítettség változás

A lakóterület beépítés falusias jellegű, ez a beépítési jelleg továbbra is megtartandó. A falu képét a szépen karbantartott porták, épületek határozzák meg, de előfordulnak erősen leromlott állagú épületek is.

A népesség számának stagnálása ellenére az elmúlt években, évente 1-2 új épületet építettek, alakítottak át. Az új lakóépületeket elsősorban helyi fiatalok és a bevándorlók építették. Kemeneshőgyész belterületén jelenleg mintegy 256 lakóház található, a foghíjtelkek száma igen magas, e mellett több az üresen álló öreg épület. A településen a hatályos rendezési tervben kijelölt lakótelkek csak részben épültek be. A községben nem szükséges újabb lakóterület kijelölése, inkább a foghíjtelkek beépítését, valamint a régi öreg házak helyein való építkezést kell szorgalmazni, Ezért új lakótelkek a településen nem kerültek kijelölésre, de a korábban megkezdett Dózsa György és Béke utcai beépítések továbbra is biztosítandók.

A lakóterületek infrastruktúrája a szennyvízcsatorna – hálózat kiépítését követően hiánytalannak mondható. A belterületi utak szilárd burkolattal ellátottak, azonban némely szakasz felújítása, valamint a járdák helyreállítása szükséges.

A volt Radó kastély épületének és parkjának hasznosítására a község Idősek otthonát tervez, mely különleges egészségügyi területfelhasználási kategóriába sorolandó.

A kereskedelmi, szolgáltató területen mindenfajta, nem jelentős zavaró hatású gazdasági tevékenységi célú épület, a gazdasági tevékenységi célú épületen belül a tulajdonos, a használó és a személyzet számára szolgáló lakások, igazgatási, egyéb irodaépületek, üzemanyagtöltő, helyezhető el, de nem végezhető a környezetre jelentős hatást gyakorló tevékenységek. Kereskedelmi, szolgáltató terület a település külterületén a 0201/3. hrsz-ú varroda, 0197/2. hrsz-ú gumiüzem, illetve a 0197/9./10. és a tervezett 0216. hrsz-ú ingatlanon kerültek kijelölésre. Gazdasági-ipari területként lett kijelölve a 0197/3./11. hrsz-ú Agroker, és a 025. hrsz-ú volt major területe.

A rendezési tervben tervezett változtatások nincsenek negatív hatással az eddig kialakult településszerkezeti és területhasználati állapotra.

II. c.) Infrastrukturális változás

Közlekedés.

Kemeneshőgyész a 8405. jelű, Nyárad-Kemeneshőgyész és a 8412. jelű Várkesző-Vönöck összekötő utak csomópontjában található. A település a térség kistérségi központjától, Pápától, 17 kilométerre északnyugatra, a megyeszékhely Veszprémtől 71 kilométerre ugyancsak északnyugatra fekszik. Veszprém az országos közúthálózaton a 8405. jelű, és 8404. jelű mellékutakon át a 83. számú és 8. számú főutakon keresztül közelíthető meg.

Veszprém megye területrendezési terve a községgel kapcsolatban több kisebb közlekedésfejlesztési javaslatot is tartalmaz. Az egyik a szomszédos Szigénny felé vezető bekötőút, a másik a település külterületén haladó Celldömölk-Magyargencs-Szany-Tét összekötő út kialakítása. Egy további javaslat a 8405. jelű és 8406. jelű közutak összekötését irányozza elő, a Békás-Nagyacsád közötti nyomvonalon. Ez utóbbi nem érinti a település közigazgatási területét. A fejlesztésekhez még nem készültek elfogadott tanulmánytervek, ezért a megyei tervben szereplő nyomvonalaknak történik meg a helybiztosítása.

A település belső úthálózatának fő tengelyét 8405. jelű és 8412. jelű közutak, a Kossuth és Ady Endre utcák adják.

Az utcák nagyrészt aszfaltburkolatúak, de van mechanikai stabilizációval ellátott út is a településen. A közlekedési szolgáltatás színvonalának növelése érdekében

minden belterületi utcát szilárd burkolattal kell ellátni. A burkolatok folyamatos karbantartást, több helyen felújítást igényelnek.

Vízellátás

Kemeneshőgyész község vízellátása, Magyargencs településsel együtt közös ivóvízbázisról történik. A kemeneshőgyészi ivóvízbázis és a községi hálózat a Pápai Víz- és Csatornamű Rt. kezelésében van.

Csatornázás

Kemeneshőgyészen a közcélú szennyvízelvezető csatorna-hálózat megvalósítása folyamatban van. A beruházás nemzetközi pályázaton nyert pénzből, társulások formájában kerül megvalósításra.

Felszíni és csapadékvíz elvezetés

Kemeneshőgyész felszíni vizeinek befogadója közvetlenül vagy közvetve a Marcal folyó, mely a Pápa-környéki Vízitársulat kezelésében van. A település viszonylag sík terepen fekszik, területét csak kisebb dombocskák szabdalják, így a lefolyó felszíni vizek kevés hordalékot szállítanak. Kemeneshőgyész településmagjában az árkok viszonylag rendezettek, de több mellékutcában ennek teljes körű kiépítése még az elvégezendő feladatok közé tartozik.

Villamos energia ellátás

Kemeneshőgyészen jelenleg mintegy 256 lakóépület található. A villamos energia fogyasztói rákötések aránya 100%-os. A villamos energia ellátás az országos 120 kV-os hálózatról történik.

Földgázellátás

A településen a vezetékes földgázellátása biztosított. Kemeneshőgyész közigazgatási területén húzódik végig a nagy-középnymású gázvezeték. A nagy-középnymású vezeték szállítja a földgázt a település határában telepített gázfogadó-nyomásszabályzó állomásig. A vezetékes földgázellátás, a belterületen 100%-osan kiépült. Jelenleg a bekötések száma 37 db, mely 15 %-os bekötési arálynak felel meg.

Távközlés

A Pápatel Rt által kiépített távközlési hálózat az 50. számú Pápai primer körzetközponttól leágazva épült ki, melyet az Ajka-Pápa-Győr központokat összekötő, 120 kV-os egyrendszerű villamos távvezeték fűz fel. A település a 89-es távhívó számon csatlakozik az országos, illetve nemzetközi távhívó hálózathoz. A település belterületén a vezetékes telefonhálózat ki van építve és az ingatlanok mintegy 67%-a saját állomással rendelkezik.

Vezeték nélküli távközlés

Veszprém megye területén az országos mikrohullámú rendszer részeként a MATÁV Rt-nek, az Antenna Hungária Rt-nek, a Magyar Honvédségnek és a mobil távközlési szolgáltatóknak üzemelnek bázisállomásai. A mobil telefon elérhetősége a település nagy területén megfelelő, a vételi lehetőség a szanyi és pápai bázisállomásokról biztosított.

II. d.) Népeség, életmód, társadalom, kultúra változása

Népeség:

A feljegyzések 1290-ben említik először Kemeneshőgyészt, 1345-ben az eddigi királyi birtokot az Osl nembeli Domonkos macsói bán kapta, s a 15. században is e nemzedékből származók birtokolják. A török idők után újraterlept, lakossága folyamatosan nőtt. A Pallas Nagylexikon 1891-es dátummal 1160 magyar lakost említ, az 1914-ben megjelent Révai Nagylexikon szerint 1290 személy lakja a falut. Egy 1984-es felmérés 816 lakost említ, 1945-ben még közel 1300 lakos volt, legutóbb 596 lakost számláltak a faluban. A születési rekord 1853-ban volt, 112 gyerekkel, a mélypont 1936-ban volt, amikor mindössze 17 gyerek született.

A lakosság helyben, vagy kis utazási távolságra Pápán, Győrben vagy Csornán talál munkahelyeket.

Életmód-társadalom:

A település lakói mindig is a földből, az állattartásból éltek. Egy részük Radó Elemér cselédje, mások a 18 nagybirtokosnál dolgoztak. A fiatalok Szélmező-pusztára is el-jártak az ottani Szold-majorba. Fordulatot az 1945-ös földosztás hozott, amikor 1800 holdat osztottak ki 230 igénylőnek. Évtizednél is több küszködés után, 1959 tavaszán alakult meg az Új Tavasz Termelészövetkezet 3185 holdon.

1950 előtt a magyargencsi jegyzőséghez tartozott a falu, majd néhány évig önálló tanács irányította. 1970-ben egyesült Magyargencsrel, jegyzőileg ma is oda tartozik.

A település területi kapcsolataiban Pápa dominál, mely a térség hagyományos központja.

Kemeneshőgyészen jelenleg polgármester hivatal, postahivatal, 25 férőhelyes óvoda, evangélikus lelkész hivatal található. Az intézmények épületének műszaki állapota jó, némelyik felújítása nemrégben fejeződött be. Házi orvos és védőnő rendszeresen rendel a településen. Gyógyszertár, fogorvos legközelebb ugyancsak Magyargencsen van. Szakorvosi ellátás, és kórház Pápan érhető el. A helyi kulturális élet színtere a kastély épülete, melyben a könyvtár is működik, azonban műszaki állapota az évek folyamán erősen leromlott és mielőbbi felújítása szükséges.

A további alapellátást a kiskereskedelmi egységek és vendéglátó egységek szolgálják (3 PB gázcsere lehetőség, 3 élelmiszerbolt, 1 vegyesbolt, 1 italtolt).

A településen jelenleg több háziipar jellegű gazdálkodó, különböző szolgáltatásokat kielégítő vállalkozó található.

Kemeneshőgyész településnek a turizmus fejlesztésében a térség településeivel közös, egymást segítő és kiegészítő idegenforgalmi tevékenysége során lehet szerepe. A településnek idegenforgalmat generáló építészeti műemlék, illetve programok híján, csak természeti adottságaira támaszkodva van lehetősége a turizmus fejlesztésében. A Marcal folyó közelségét kihasználva talán a legcélszerűbb, a vizitortizmus fejlesztésében gondolkodni. Ennek kialakítása azonban csak más Marcalmenti településekkel közös összefogással lehetséges. Kihasztnálatlan idegenforgalmi lehetőség a Marcal kínáta horgászat kihasználása, valamint a Radó kastély épületének szálláshely szoláaltató hasznosítása.

Mezőlak külterületén fekvő szélmezői tavak turisztikai hasznosítása, Kemeneshőgyész község idegenforgalmára is hatással lehet, így a falusi turizmus lehetőségei kerülhetnek előtérbe. Kemeneshőgyészen jelenleg egy külföldi tulajdonos foglalkozik lótarással, és tervei között szerepel egy fedett lovarda kialakítása is. Szálláshely szolgáltatást a településen a falusi turizmus keretein belül lehetne biztosítani, azonban eddig erre nem volt jelentős igény.

A település környezeti adottságai (erdők, természeti ritkaságok, Marcal folyó), a szomszédos idegenforgalmi célterületek, kerékpáros és erdei túraútvonalak alapot biztosíthatnak az idegenforgalomnak, mint fejlesztési lehetőségnek.

Kultúra változása:

A régi iskolaépület már nem felelt meg a követelményeknek az államosítás után, s a Radó-kastélyban alakítottak ki egy korszerűbb intézményt. Itt tanulnak a két község (a másik Magyargencs) alsósai, 45 gyerek. Általános iskola Magyargencsen található. A kastély-épületben kapott helyet a 2500 kötetes könyvtár, valamint a pinceklub. A helyi kulturális élet színtere szintén a kastély épülete, amelynek műszaki állapota az évek folyamán erősen leromlott és mielőbbi felújítása szükséges.

Kemeneshőgyészen szoláalt és itt is hunyt el 1845. dec. 10-én az 1764. nov. 10-én Kocson született BELICZAY Jónás, (1810 tájáig Belitz Jónás) tanító, író, evangélikus lelkész. Több helyütt tanítoskodott és lelkészkedett: 1799-től Szentantalfán, 1803.

áprilisától Vanyolán, 1806. májusától Nagyalásnyban, 1809-től Kemeneshőgyészen. 1831-1842 között kemenesaljai esperes volt. Egyházi énekeket és verseket írt, amelyek a korabeli lapokban jelentek meg. Keresztény halotti énekeskönyvet adott ki, amely először 1815-ben jelent meg, negyedik kiadása pedig 1877-ben látott napvilágot. Írt néhány egyházi beszédet is. Kemeneshőgyészen halt meg, az ev. lelkészlak udvarán van síremléke. Műveiből: Örvendező versek. Sopron, 1796. - A deák nyelv fejtegetése. Sopron, 1799. - Szívből örvendező tisztelet. Sopron, 1806.

Szintén a kemeneshőgyészi temetőben nyugszik KERKÁPOLY Károly (Szentgál, 1824. máj. 15. - Bp., 1891. dec. 31.) író, miniszter, történész, jogász özvegye, Makai Gömbös Petronella. Kerkápoly Károly Petőfi és Jókai iskolatársa volt a pápai ref. kollégiumban. Jogot végzett, Halléban és Berlinben egészítette ki tanulmányait. Tehetségét Deák Ferenc is nagyra értékelte. Meghívták Pápára a bölcselet tanárának. A szabadságharcban a veszprémi nemzetőrség tagjaként vett részt. A kiegyezés idején Deák-párti programmal Enying, majd 1869-1878 között Tapolca választotta meg országgyűlési képviselőnek. 1870-1873 között pénzügyminiszter, majd egyetemi tanár. 1878-ban visszavonult, gazdálkodott, faiskolát, gyümölcsöst, szőlőt telepített. Tevékenyen részt vett a kor gazdasági mozgálmaiban, bölcseleti munkákat írt, melyek nyomtatásban is megjelentek. (Művei: Világtörténet 1. Köt. Pápa, 1859. - Protestáns egyházalkotmány. Pápa, 1860. - Tiszta észtan. Pápa, 1863. - Publicisztikai dolgozatok. Pest, 1869. - Államzárszámadás. Buda, 1870. - Kerkápoly Károly politikai előadásai. Bp. 1882).

Kemeneshőgyészen született Nunkovits Nep. János (1823-1901) plébános. A filozófiát Győrben végezte, 1846-ban szentelték pappá, majd káplán Látványban, Nágocson, Vaszaron és Noszlopon 1845 és 1853 között, amikor zsinati vizsgát tett és Veszprémbe került. 1857-től vaszari plébános, s ott is hunyt el 1901-ben.

III. Hatáselemzés

III. a.) Történeti településhálózati következmények

Területe és annak környezete már az ősidők óta lakott, a rómaiak emléke is felfedezhető, alakulásáról, illetve fejlődéséről csak a 18. század elejétől kezdődően vannak pontosabb adatok. A változékonyság, a fejlődés, a megtorpanás, vagy a visszaesés jellemzi a község életét. A mai település a 18. század elejétől fejlődött mai, helyén, amely a kutatás szerint megegyezik a középkori településsel is. Az évszázadok során látványos fejlődést nem mutatott, vidéki (falusias), nyugodt környezete máig a legmarkánsabb és megőrizendő értékei közé tartozik. A 18-ik században lényegében egyutcás település volt, majd a 19-20. századtól kezdődően ez a szerkezet több kisebb-nagyobb utcával tovább bővült. Történelmi főutcája a Kossuth Lajos utca volt, jellegét máig megtartotta. A 18-19. század folyamán felépített két temploma (evangélikus és katolikus) uralja a faluképet. Története folyamán központi tere a római katolikus templom körül levő egykori temető helyén alakult ki, ennek környezetében jelenleg egy pár kereskedelmi egység is megtelepült. A rendezési tervben új lakóterület nem lett kijelölve, mivel egyrészt a korábban erre kijelölt területek még nem épültek be, másrészt a faluban több foghíjas beépítés, e mellett több üresen álló öreg ház is látható.

A jelen szabályozási tervben ilyen értelemben radikális változtatást nem történik. A településszerkezeti tervben megadott lehetőségek a település alakításának, védelmének lehetőségeit és fejlesztési irányait adja meg, ennek megfelelően meghatározza az egyes területek felhasználási módját, a település működéséhez szükséges infrastruktúra elemeinek a település szerkezetét meghatározó térbeli kialakítását és elrendezését. A tervhez különböző alátámasztó szakági tervek kapcsolódnak. Ilyenek a közlekedési, tájrendezési, környezetalakítási, a közmű és a hírközlési szakági munkarészek.

III. b.) Természeti, táji hatások

A rendezési terv kimondja, hogy természeti terület belterületbe nem vonható, rajta beépítésre szánt terület, bányaterület nem jelölhető ki. Művelési ág megváltoztatása, illetve közmű, közút építése környezeti hatásvizsgálat alapján, a természetvédelmi hatóság által meghatározott feltételekkel engedélyezhető.

Érzékeny természeti területen csak extenzív jellegű, vagy természet- és környezetkímélő gazdálkodási módszerek alkalmazhatók. A kialakult tájhasználatot megváltoztatni csak a természeti állapothoz közelítés érdekében lehet. Javasolt a felhagyott, illetve a kevésbé jó minőségű szántókon erdő és gyepterületek kialakítása. Fontos tájvédelmi és természetvédelmi feladat az ökológiai kiegyenlítő felületek védelme, területi arányuk megtartása, illetve növelése. A település szerencsés helyzetben van, hiszen a külterületen nem találhatók nagy, összefüggő szántóterületek. Fontos azonban az utak, árkok menti fás, cserjes sávok védelme, pótlása. Az erdő-, és cserjesávok védelme nemcsak ökológiai, hanem tájképi szempontból is előnyös.

Javasolt a külterületi erdők, cserjesávok, fasorok felújításánál, erdőtelepítésnél a tájidegen fajok oshonos fajokra történő fokozatos cseréje, többszintű, változatos fajösszetételű sávok létrehozása.

A rendezési terv helyi védelemre javasolja a Radó kastély parkjának idős tiszafáját és az evangélikus templom kertjének idős hársfáit.

A rendezési terv az egységes arculat megteremtése érdekében a település egész területére részletes zöldfelületi terv készítését javasolja, s ennek során legsürgetőbb feladatként az egységes fasor létrehozását tűzi ki célul. A fasorok hiánya miatt ugyanis a légvezetékek szembetűnőbben dominálnak a településen, földkábelbe helyezésük kívánatos lenne. Ki kell(ene) hangsúlyozni a kiteresedő, szélesebb közterületek kihasználtságának javítását (az evangélikus templom délnyugati szomszédságában lévő, az óvodával szemközti területeket, vagy a Kossuth Lajos utca templomtól északra lévő szakaszait), mivel megfelelő kialakításuk esetén a település számos pihenőparkkal lehet gazdagabb.

Fontos táj- és természetvédelmi feladat a hiányzó fasorok, erdő- és cserjesávok pótlása, illetve ezek segítségével kapcsolódási pontok kialakítása az ökológiai folyosók irányába. Ez a szempont kiemelt fontosságú a nagyarányú mezőgazdasági művelés, és az ezen belül is a jelentős, nagy felületű, homogén szántók miatt. Szükséges az utak, árkok menti fás, cserjes sávok kiegészítése, pótlása. Az erdő-, és

cserjesávok védelme nemcsak ökológiai, hanem tájképi szempontból is fontos. Ökológiai előnyein túl a fasorok, cserjesávok telepítésének talajvédelmi, vízháztartásbeli előnyei is vannak (szélerő csökkentése, szárítóhatás csökkentése).

Javasolt a külterületi erdők, cserjesávok, fasorok felújításánál, erdőtelepítésnél a tájidegen fajok őshonos fajokra történő fokozatos cseréje, a fasoroknál, cserjesávoknál többszintű, változatos fajösszetételű sávok létrehozása.

II. c.) Településkép feltárulásának változásai

A rendezési tervben megfogalmazottak alapján megállapítható, hogy az elkövetkezőkben a település történelmi területén, a két templom sziluettjei által hangsúlyozott településkép feltárulkozásában jelentős, negatívnak mondható változás nem várható. A településen a meglévő szerkezet (úthálózat), az ott elhelyezhető épületek szigorú szabályok alapján épülhetnek csak fel, mely irányelveket a helyi építési szabályzat tartalmazza. Az épületek magassági és szélességi korlátjai szigorúan betartandók. Az épületek tetőformálása, héjazat anyaga csak, a megengedett lehet. Ennek értelmében figyelmet kell fordítani az új építkezések (elsősorban lakóházak) esetében arra, hogy az engedélyezett tervek beilleszkedjenek a hagyományos falu hagyományközeli vizuális képbe. Jelenleg ugyanis, több olyan épületet látni amelyek formai megjelenése teljes mértékben mellőzi a helyi hagyományokat, nem szólva az épületek színvilágáról, mely helyenként már most is zavaróan hat a falukép egészére. Megoldásra vár a légvezetékek és transzformátorok látványa, mely behálózza a faluképet.

III. d.) Régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának vagy pusztulásának lehetőségei

Kemeneshőgyész község területére eső, itt nyilvántartott és azonosított lelőhelyek jobbára a patakok völgyéből kiemelkedő magaslatokon, domboldalakon helyezkednek el. A hasonló adottságú területeken számolni kell további, jelenleg még nem ismert régészeti lelőhelyek előkerülésével is. A lelőhelyek területeinek többsége szántókon (szőlőkön), illetve új, kialakulóban levő lakóterületeken

találhatók, így régészeti szempontból veszélyeztetett, a fokozott emberi tevékenységek károsító következményeinek van kitéve.

Jelenleg egyetlen kemeneshőgyészi lelőhely esetében sem látszik fontosnak a fokozott régészeti védelem kimondása. A későbbiekben azonban szóba jöhet fokozott védelemre való felterjesztés. A védelemre bárki nyújthat be kezdeményezést a KÖH területileg illetékes irodájához vagy a KÖH Nyilvántartási és Tudományos Igazgatóságához. A szükséges jogi eljárásról a KÖH tud további információval szolgálni. Megjegyzendő még, hogy bár a művelést korlátozni egyszerű határozattal nem lehet, a lelőhely rongálása büntetendő cselekmény. A helyszínen készített dokumentáció pedig a rongálás tényét egyértelműen bizonyítja. A végzett tevékenység további folytatása és a leletek bejelentésének elmulasztása tehát egyértelműen jogszabályokba ütköző cselekménynek minősül.

Megjegyezendő, hogy a helyi, önkormányzat által rendeletben kimondott régészeti védelemnek csak abban az esetben van értelme és létjogosultsága, ha az az egyes területek számára az éppen hatályos jogszabályokban biztosítottnál erősebb védelmet garantál. Ez különösen a régészeti érdekű területek esetében jelenthet átmeneti megoldás arra az időszakra, amíg az érintett terület régészeti lelőhellyel való érintettsége egyértelműen kiderül, de a miniszteri rendeletben megjelenő védettség kimondásáig a veszélyeztetett területen is átmeneti megoldást jelenthet.

Bár szinte kivétel nélkül minden lelőhely esetében megállapítható annak veszélyeztetettsége és hosszú távon való károsodása, esetleges feltárásuk tervezését egyik esetben sem javasoljuk. Beruházások esetén azonban megelőző régészeti kutatásra törvény által előírt kötelezettség a megelőző feltárás elvégzése a nyilvántartott lelőhelyeken, régészeti érdekű területeken vagy a községhez tartozó bármely, régészetileg nem nyilvántartott területen pedig újabb régészeti emlékanyag előkerülése esetén mentő feltárás végzése szükséges.

Régészeti szempontból alapvetően fontos, hogy a nyilvántartott régészeti lelőhelyeken a KÖH-től előzetesen szakhatósági állásfoglalást kell kérni és a továbbiakban a szakhatósági állásfoglalás szerint kell eljárni, amikor váratlanul régészeti lelet vagy jelenség kerül elő, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt (KÖH) értesíteni kell (ez utóbbi esetben a területileg illetékes múzeum értesítésével párhuzamosan). Tekintettel azonban a törvényi szabályozásra, mely szerint a beruházások esetében a szükségessé váló régészeti feltárások költségét a beruházónak kell állnia, valamint a váratlanul előkerülő lelőhelyek kapcsán szükséges mentő feltárások által okozott időkiesésre egy-egy beruházás során, a nem kellően motivált felek miatt a gyakorlatban továbbra is számolni kell a régészeti jelenségek egy jelentős részének dokumentálatlan pusztulásával. Ennek elkerülése érdekében szükséges az előrelátó tervezés, valamint a fejlesztések során a régészeti pluszköltségek tervezése.

A régészeti lelőhelyek megmaradása nagyban függ attól, hogy a jelenlegi veszélyeztetés folytatódik-e, vagy a lelőhellyel érintett földrésztelken más, bolygatással nem járó művelésre vagy hasznosításra térnek át. A szántás – különösen a mélyszántás, a talajlazítás – folyamatos állagromlást okoz az érintett lelőhelyekben, tartós, több évtizedes ilyen jellegű használat során pedig teljes megsemmisüléssel fenyeget. Ezeken a területeken a szántóként való használatot, mint az eddigi használati módot, az esetek többségében korlátozni ugyan nem szükséges, de javasolt a művelési ág megváltoztatása olyan módon, hogy az a lelőhelyek tartós és további romlással nem járó fennmaradását garantálja: javasolt a gyepterület művelési ágának és ennek megfelelően a füvesítés utáni kaszálóként vagy legelőként való hasznosítás bevezetésének megfontolása. A gyepterület, rét, legelő művelések a régészeti lelőhelyek állapotának háborítatlan megőrzése szempontjából kifejezetten kedvezőek. Épp ezért törekedni kell e felületek megőrzésére és lehetséges kiterjesztésére a régészeti lelőhelyeken és környezetükben.

A lakott vagy más módon beépített területeken az emberi tevékenység az átlagosnál is jobban veszélyezteti a földben rejlő régészeti emlékanyagot. A korábbiakban felsorolt lelőhelyek esetében ezért külön figyelmet kell fordítani a területhasználattal kapcsolatos bármilyen, akár minimális változtatásra is.

A további lelőhelyeken a jelen használat nem veszélyeztet közvetlen pusztulással, de hosszú távon súlyos károkat okoz, ezért javasolt annak megváltoztatása is. Ugyanakkor bármilyen újabb beruházás (pl. alagcsövezés, meliorálás, talajlazítás, csatornaásás, homok-, agyag-, vagy földbányászás, magas- vagy mélyépítés, útépítés, stb.) jelentős károkat okozhat a lelőhelyeken, ezért ezek a tevékenységek minden esetben a Hivatal előzetes szakhatósági engedélyéhez kötöttek. A Hivatal saját hatáskörében mérlegeli a tervezett beruházás és az általa a régészeti örökségben keletkező visszafordíthatatlan folyamatok arányát, viszonyát, majd a jogszabályokkal összhangban ezek alapján engedélyezi, kikötésekkel (pl. a beruházó költségére történő megelőző feltárás vagy régészeti felügyelet elrendelésével) engedélyezi, vagy elutasítja az engedélykérelmet. Mindezek alapján a lelőhelyekkel érintett területeket érdemes a gazdasági/ipari vagy építési területek kijelölésénél mellőzni.

A számunkra rendelkezésre álló adatok alapján a településrendezési tervben jelenleg nem szerepelnek régészeti lelőhelyeket különösebben érintő fejlesztések. A jövőben esetleg felmerülő szándékokkal kapcsolatban azonban megjegyzendő még, hogy kert, szőlő, vagy gyümölcsös kialakítása, illetve erdő telepítése is többnyire jelentős veszélyt jelenthet a régészeti lelőhelyre nézve, ugyanis a szőlő és kertműveléshez, illetve az erdőgazdálkodáshoz általában kapcsolódó műveletek (pl. rigolírozás, szőlőirtás, új ültetvény telepítése, fásítás, tuskózás) a lelőhelyek részbeni bolygatásával vagy megsemmisítésével járhatnak. E tevékenységeket ezért lehetőleg kerülni kell. A jelenlegi területhasználatok módosítását ezért javasolt a KÖH előzetes állásfoglalásának beszerzéséhez kötni.

A belterületi, vagy egyéb beépített területrészekben azok az építési munkálatok, melyek a talajt 30 cm-nél mélyebben bolygatják (pl. ház-, pince-, vagy kerítésalap ásása, közművek vezetése, tereprendezés, oszlopállítás, fásítás, árokásás, útépités, stb.), ugyancsak veszélyeztető forrásnak minősülnek. Ezért a jövőben a beépített területeken esetleg lokalizált lelőhelyek területén az ilyen jellegű beavatkozásokat (a talaj bolygatásának mértékétől függetlenül) a KÖH előzetes engedélyéhez kötik a jogszabályok.

A régészeti érdeklő területek közül, ha az a belterületen helyezkedik el, különösen vonatkoznak az előző bekezdésben leírtak. A külterületen fekvő régészeti érdeklő területek esetében a hatások is nehezebben kalkulálhatók. Nem tudni például, hogy a felszín azért nem tartalmaz jelenleg lelőhelyre utaló leleteket, mert a bolygatás nem érte el eddig az ehhez szükséges mértéket, vagy éppenséggel már teljesen megsemmisítette a jelenségeket. A jelen használatától ezért eltérni nem kell, jelenségek, vagy leletek észlelése esetén azonban a jogszabályok által előírt tennivalókon túl értesíteni kell a Hivatalt is, hogy a lokalizáció alapján a lelőhelyet fel tudja venni a nyilvántartásába. A lelőhely jellegétől függően a további teendőket a Hivatal tudja majd meghatározni. Amennyiben ezeken a területeken belül azonosítani sikerül a konkrét lelőhelyeket, azokra a továbbiakban a nyilvántartott régészeti lelőhelyekre vonatkozó szabályok és eljárások vonatkoznak. Újabb földmunkával járó beruházás vagy változtatás ezért egyik ilyen területen sem javasolt.

Egy-egy nagyobb területet érintő beruházás esetén – így esetleges útépítés, zöldmezős beruházás nyomvonalának, helyének végleges meghatározását megelőzően – célszerű külön hatásvizsgálat készíttetése. Az elsősorban ú. n. non-destruktív metodológiák (légifotó, teljes felületet érintő szisztematikus terepbejárás, geofizikai felmérés), esetleg szondázó kutatások alkalmazásával a lelőhelyek azonosítása, kiterjedése és jellege viszonylag jól meghatározható. A terv véglegesítését megelőzően, saját megrendelésre készített hatásvizsgálat révén ugyanis elkerülhető, hogy a terv az engedélyezési fázisban a Hivatal által elutasításra, vagy nem várt mértékben módosításra kerüljön. A hatásvizsgálat beruházó általi elkészíttetését ugyanakkor a jogszabályokban meghatározott esetekben a Hivatal is elrendelheti. Egy-egy konkrét tervezés megkezdésekor ezért mindenképp értesíteni kell a KÖH területileg illetékes irodáját.

A lelőhelyek közül jelenleg egyiket sem javasoljuk régészeti bemutatóhely kialakítására.

III. e.) Történeti térbeli rendszerek alakulása

Kemeneshőgyész a közepes méretű Dunántúli települések sorába tartozik. Figyelembe véve a falu méreteit és történelmi fejlődését, a település esetében nagy „történeti rendszerek” kialakulásáról nem lehet beszélni. A település több száz éves

múltjának öröksége a vidék népi építőgyakorlatának hagyományaihoz kötődik. Ez érthető, ha figyelembe vesszük azt a történeti tény, hogy a mai település csak a 18. század közepétől kezdődően alakult ki, s az itt lakók évszázadokon át kizárólag őstermeléssel foglalkoztak, ami a kevés számú ipari tevékenység meghonosodása, illetve térhódítása mellett, napjainkban is a jellemző ez a falu életére. A 18. század második felében kiadott 1. katonai felmérésen jól látható, hogy a falu lakóházai és telkei a mai Kossuth Lajos utca nyomvonala mentén alakultak ki, míg a település ősi magját valahol ezen a területen lehet azonosítani. Többi utcái ezt követően – a 19-20. századtól kezdődően alakultak ki.

Korabeli épületállománya jobbára kicserélődött. Története során fokozatosan fejlődött, s a 20. század eleje az, amely a falu történeti térbeli rendszerének legjelentősebb átalakulását eredményezte. A település mai szerkezetének kialakulásában szintén fontos szereppel játszott a két templom épülete, melyek tömegénél fogva (is) uralják a faluképet.

III. f.) Műemléki együttesek, műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása a tájban, településszerkezetben, épített környezetben, a település életében

A településen országosan védett műemlék a római katolikus templom, mely a védelem alatt nem álló evangélikus templommal közösen uralja a faluképet. Mindkét épületet rendeltetésszerűen működtetik, a falu lakossága és annak vezetői jó karban tartják őket, mindkettőnek közvetlen környezete is rendezett. A település talán leghangulatosabb látványát a két templom környezetében máig fennmaradt 19. századi eredetű lakóházaival egyetemben nyújtja. Javasoljuk a templomok és környezetük jelenlegi állapotának megfelelő, illetve annak közeli állapotban történő megőrzését. Hangulatos, értékes épület a Radó-kastély az azt övező parkkal. Ezzel szemben zavaró látványt nyújt a római katolikus templom tágabb környezete a trafoállomással és a légvezetékek sokaságával, illetve az utcák találkozásánál kialakult, még rendezésre váró térrel, e mellett felújításra vár a jó hasznosítási elképzelésekkel bíró kastély épülete, s a még annál is rosszabb állapotot mutató gazdasági épület is sürgős felújítást érdemel.

A falu területén több hagyományos lakóépület látható, s ezek az épületek szintén fontos elemei Kemeneshőgyész utcaképeinek. Temetője rendezett, tiszta. A településen helyi értékvédelmi rendelet nincsen.

III. g.) Műemlékek megújításának és fenntarthatóságának gazdasági esélyei

Magyarországon az építésügyi törvény értelmében a kiemelkedő történeti, építészeti és néprajzi értékekkel rendelkező építményeket, azok tartozékait a törvényben szabályozott, hatósági védelemben kell részesíteni.

A védelem lehet „műemlék” - mely a legjelentősebbekre vonatkozik - valamint a törvényben szabályozott szempontoknak megfelelő épületek, romok, szobrok és

sírjelek az országosan még fellelhető, nagyszámú, helyi jelentőségű objektumoknak csak a töredékét jelentik.

Előfordul, hogy a nem kellő hatósági odafigyelés miatt a régi présházak lebontásra kerülnek, bár a településen lehet szép számmal látni olyan példákat is, ahol az új tulajdonos példás módon felújítva használja ezeket a régi épületeket. Pusztulnak a mai mezőgazdaság számára már felesleges gazdasági épületek, az út menti keresztek és a régi temetők sírjelei. Természetes, hogy ezek az objektumok nagy számuk és az országosan mért, összehasonlító szempontok alapján nem tartozhatnak a műemlékek sorába. A helyi önkormányzatok feladata ezeknek az objektumoknak helyi törvénnyel történő védelme.

A település egyetlen műemlékét és helyi értékeit a helyi értékvédelmi munkarész tartalmazza. Az abban feltüntetett épületek, szobrok állagmegóvásukról gondoskodni kell.

A műemléki templom állagmegóvása funkcióját tekintve a vallási közösségnek is egyik kiemelten fontos feladata. Az értékes épületek, szobrok, növénycsoportok fenntarthatósága az utókor számára biztosítottabbnak látszik, köszönhetően napjaink egyre hangsúlyosabb, táji és településképi értékek megóvását előtérbe helyező építészeti politikájának.

III. h.) Településkarakter változásának hatásai

Az elmúlt évtizedekben történt fejlesztések hibáinak következményei – mint megannyi helyen az országban – rányomták negatív bélyegét a falukép megjelenésének egészére. Kemeneshőgyészen (is) az elmúlt 50-60 évben egész utcasorok lettek átépítve, minek során az éppen „aktuális divat” szerint emelt lakóházak legjellemzőbb meghatározója a hagyományos építkezési szokások teljes felhagyását jelentette. Ami a település előnyére válik, hogy ezek az átgondolatlan fejlesztések ellenére a falu megőrizte falusias jellegét, utcás-teres szerkezetét, s az új épületek zömmel megőrizték az egyszintes beépítést. Ilyen értelemben Kemeneshőgyész történeti belterületének karaktere a készülő rendezési tervben nem

változik, kedvező tendenciának kell értékelni azt, hogy az utóbbi időben a törvények igyekeznek a korábbi téves fejlesztési koncepcióknak gátat állítani. A jelenlegi rendezési tervben az új lakóterületek zömmel korábbi döntések alapján, tartalékterület minősítésből válnak akcióterületté. Ezek a fejlesztések, melyek a település kevés számú foghíjas telkein történnek, illetve korábban már elfogadott, a falu történelmi magjától távolabbi pontjain lettek kijelölve, értelemszerűen nem hatnak károsan a település jelenlegi, falusias karakterére.

III. i.) Környezeti terhelések és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései

A településeknek állandóan képeseknek kell lenniük megújulásra. Az avulás és megújulás folyamatos harcában az állandóság és a változás feszültségeinek a feloldása, a hagyomány és a „korszerűség” párharca eredményezheti a jó építészeti megoldásokat.

Kemeneshőgyész esetében is a korábbi évtizedek építészeti értékei közé simuló, a kor elvárásainak is megfelelő településrendezési és építészeti megoldások megvalósítása a cél. Az épített környezetben a környezettel való azonosulást, az otthonosság érzetének fokozódását, a táji és településképi értékek megóvását előtérbe kell helyezni.

Az esztétikai hatás nem szűkíthető le az építészet „szépségének” a vizsgálatára, mert az több tényező együttes hatásaként jut kifejezésre. Szerepet játszik benne a célszerűség is, de a harmónia, az egyensúly, az épületforma és színvilág stb. eltérő taralmú és jellegű érzeteket keltő hatása ugyanúgy.

Egy település karakterét nemcsak a műemlék épületek, hanem a rá jellemző, hagyományos településszerkezet, a hagyományos utcaképek, az utcát alkotó jellegzetes házak, azok telepítése, tömege, homlokzata és részletei is alkotják. Ez az eltérő arculat ad egyéni, sajátos vonzerőt a településnek, az ott lakók és az ide látogató idegenek számára is.

IV. Összefoglaló

IV. a.) Régészeti-, és épített örökségi érintettség és a tervezés:

Kemeneshőgyész területe több régészeti lelőhelyet és épített örökségi emléket megőrzött, amelyek az emberiség és a magyarság történetének, települési viszonyainak, életmódjának fontos bizonyítékai. Bármilyen településszerkezeti, területhasználati változtatás, infrastrukturális vagy egyéb beruházás tervezése esetében kiemelt figyelmet kell fordítani ezekre az értékekre, legyen szó nyilvántartott régészeti lelőhelyről, régészeti érdekű területről, vagy a településen ez idáig megőrzött hagyományos építészeti emlékekről. Egy-egy régi épület, útszéli szobor, temetői sírjel, stb. pusztulása egy olyan visszafordíthatatlan és pótolhatatlan folyamat része, amely saját múltunk – nem egy esetben – tudatos rombolásához vezethet. ... esetében a figyelem annál is indokoltabb, mivel a településen viszonylag kis számban őrződött meg ezek az értékek, amelyek ugyanakkor igen szép példái a Balaton-felvidéki népi kultúra évszázados hagyományainak.

Újabb régészeti leletek (váratlan) előkerülése a település egész területén várható, ez esetben pedig mindenki részéről elvárható a törvények tiszteletben tartása és a nemzeti kulturális örökség iránti megfelelő megbecsülés. A talaj bolygatásával járó tevékenységek során régészeti szempontból kiemelten vizsgálendő területek általában véve a tervezett aszfaltos utak építésével érintett területek, illetve gazdasági hasznosításra kiszemelt területek, vagy egyéb beépítésre szánt területek.

Beruházás és tervezése esetén, már a tervezés legelején javasolt a Hivatal előzetes állásfoglalásának beszerzése. Ebben a hivatal nyilatkozni tud arról, hogy az érintett területen időközben vett-e nyilvántartásba régészeti lelőhelyet, vagy épített örökségi emlékeket, illetve, hogy az adott beruházás megvalósításához hozzá fog-e járulni, és ha igen, akkor milyen feltételekkel. A Hivatal állásfoglalásának kialakításához a 4/2003. (II.20.) NKÖM rendelettel összhangban elrendelheti örökségvédelmi hatástanulmány elkészíttetését.

IV. b.) Folyamatok iránya, visszafordíthatósága.

Kemeneshőgyész településfejlesztésében – sok hasonló léptékű kistelepülés sorsához hasonlóan – 1975-1976-ig érvényesült a korábbi politika szemlélete, melynek következtében sok érték megsemmisült. Az utóbbi mintegy 20 év településépítésének integrált értékmegőrző alapállása már tudatosan figyel a történeti környezet védelmére, mégis szükség van a meglévő értékek védelmére. Észrevehető, hogy egy-egy műemlék, vagy műemlék jellegű épület képes meghatározni az egész utca karakterét. Ezért az utcakép megőrzésében az ilyen épületeknek kiemelt jelentősége van.

Jelenleg a szántott régészeti lelőhelyeket éri csekély mértékű, ám állandóan ható visszafordíthatatlan károsodás megállítása csak a szántás felhagyásával lehetne elképzelhető.

Az épített örökség épületeinek esetében folyamatos karbantartás, állagmegóvás szükséges. Az új építkezések esetében figyelembe kell lenni a helyi hagyományokon alapuló jellegzetes szerkezetét, illetve látványát, mely célok elérésére a rendezési terv pontos, szakszerű előírásokat fogalmaz meg. Ezek következetes betartásával el lehet(ne) érni azt, hogy Kemeneshőgyész megőrizze sajátos hangulatát és jellegét. Kíváncsún lenne a helyi védelemről szóló rendelet megalkotása, mely egyfajta védelmet jelentene a lokális természeti és épített örökségi értékek számára.

IV. c.) A kulturális örökség szempontjából pozitív és negatív hatások mérlege.

Pozitív hatások mérlege:

Kemeneshőgyészen áll a Radó család egykori, a 20. század első harmadában emelt kastélya, e mellett több szép öreg porta látható. A településen az elmúlt évtizedekben a fejlesztések oly irányúak voltak, hogy a település megőrizte hagyományos beépítésű utcás-falu szerkezetét. Az utóbbi években, évtizedekben emelt lakóépületeinek tömege és külső megjelenése, bár nem minden esetben illeszkedik a hagyományos utcaképben, a település hangulata megőrizte élhető jellegét. Dicséretesnek látszik az is, hogy a rendezési tervben az új házak nagyobb számban csak a történeti belterülettől távolabbi pontokon épültek, illetve a jelenlegi rendezési tervben is hasonló helyen kerültek kijelölésre. A két egyházi épület jó karban van,

községi temetője, utcái tiszták, portái rendezettek, régi épületei közül többet felújítottak, illetve a kor igényeinek megfelelő hasznosítást is biztosítottak. A falu fokozatosan fejlődik, üteme és iránya nem veszélyezteteti alaptevő karakterének megváltoztatását.

Negatív hatások mérlege:

Régi épületállománya az elmúlt 2-300 évben több ízben is kicserélődött. Az utóbbi években (évtizedekben) emelt családi házak közül többet olyant látni, melyek a helyi hagyományok teljes mellőzésével épültek és ez által idegen látványt nyújt a faluképben. Régi épületei közül vannak olyanokat is, ahol azok felújítása megbontja az épület homlokzatának arányait. A községi temető gondozott, de fásítása szükségesnek látszik.

Itt is, mint annyi már magyarországi településen, zavaróan hat a meggondolatlanul elhelyezett villanyoszlopok és villamos-vezetékek sokasága, a műanyagból készült buszmegállók várakozóhelyének látványa. A település zöldfelületeinek fejlesztése esetenként részletes rendezések alapján történő átalakítása javasolt. A település nem rendelkezik Helyi Védelmi Rendelettel, melynek megalkotását javasoljuk.

IV. d.) Röviden összefoglalva:

Jelen hatástanulmány konkrét beruházásokkal nem foglalkozik. Mindazonáltal a beruházások lelőhelyekre gyakorolt hatását hangsúlyoznunk kell, miszerint a kivitelezés során a lelőhelyek jelentős része elpusztulhat, még abban az esetben is, ha megelőző ásatás keretében lehetőség nyílik ezek feltárására. Ennek elkerülése érdekében javasoljuk a beruházások tervezésénél, hogy a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket mindenképpen kerüljék el. Egyúttal felhívjuk a figyelmet, hogy a hatástanulmány a készítés időpontjában rendelkezésre álló adatok alapján készült. Az időközben előkerült lelőhelyekről a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal vezet közhiteles nyilvántartást. Javasoljuk, hogy a beruházások előtt, de legkésőbb a tervezés fázisában kérjék ki a Hivatal véleményét.

Kemeneshőgyész településrendezési terve elfogadott településfejlesztési koncepcióra épül. Az előkészítést megalapozta a mikrotérségi gazdaságfejlesztési program. A tervezett fejlődés fő iránya a Veszprém megyei Területrendezési Terv elveihez, főbb funkcióihoz igazodva, a munkahelyteremtés, a szolgáltatási szektor minőségi fejlesztése, az idegenforgalom, a turizmus lehetőségeinek kihasználása és a kapcsolódó lakóterület fejlesztés. Ezt a szerepet döntően a meglévő építészeti, természeti adottságokra, értékekre alapozva tudja betölteni a település. Az integrált értékvédelem tudatos tervszerű munkáját a kulturális örökségvédelem rendezési tervi megfogalmazása, a naprakész értékleltár, az építészeti értékek helyi védelméről szóló rendelet minél előbbi megalkotása segítheti.

A túlzott mértékű lakóterület fejlesztést nem célszerű folytatni, a rendezési tervben előírányzott, lehatárolt terület hasznosítása látszik a még elfogadható, kezelhető mértéknek.

Nyilatkozat

Alulírott Pintér László régész kijelentem, hogy a City Plus Bt. megbízásából Kemeneshőgyész község településrendezési terve alátámasztó munkarészét képező kulturális örökségvédelmi hatástanulmány tervezett megoldása megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak, továbbá kijelentem, hogy a hatástanulmány elkészítésére jogosultsággal rendelkezem. A munkát Fazekas Róbert településrendező tervezővel való együttműködéssel, egyeztetve végeztem el.

(MSCS 2006. március-április).